SOCIETATEA PENTRU CERCETAREA ŞI STUDIEREA DOBROGEI

ALEXANDRU P. ARBORE

DIN ETNOGRAFIA DOBROGEI

CONTRIBUŢIUNI LA AŞEZĂRILE TĂTARILOR ŞI TURCILOR IN DOBROGEA

EXTRAS DIN «ARHIVA DOBROGEI» VOL. II (1919)

BUCUREŞTI
TIPOGRAFIA CURŢII REGALE F. GÖBL FII
19, STRADA REGALĂ 19
1920

CONTRIBUŢIUNI
LA
STUDIUL AŞEZĂRILOR TĂTARILOR ŞI TURCILOR
IN
DOBROGEA *).

Elementul cel mai numeros care a populat Dobrogea între veacurile XV şi XIX, imprimându-i un anumit caracter particular în ceiace priveşte dezvoltarea ei, şi care a lăsat un foarte mare număr de numiri topice cu caracter special turanic, este elementul musulman *tătaro-turc*.

Aşezarea acestui element în ţinuturile dobrogene nu este decât un fragment din marea operă de colonizare care s'a făcut în peninsula balcanică, după ce formaţiunile politice creştine şi-au perdut independenţa lor, fiind substituite de noua putere osmană. Această colonizare a fost mai puternică în regiunea Bulgariei răsăritene şi a litoralului Mărei-Negre, întinzându-se astfel şi asupra *Deliormanului* şi *Dobrogei* până la gurile Dunării.

* * *

Cu mult înainte de stabilirea definitivă şi de extinderea puterii turceşti în Europa, Dobrogea cunoaşte o primă aşezare osmanlâie.

După ce Mihail Paleologul, refugiat la curtea *Selgiucizilor* şi apoi întors înapoi la Constantinopol, îşi începuse domnia ca întemeietor al dinastiei Paleologilor, scoţând ochii legitimului moştenitor al tronului, Ioan fiul lui Laskaris, — doi din marii demnitari ai

*) In acest articol urmărim *numai* aşezările turco-tătare, făcând abstracţiune de ştirile ce pomenesc pe Români, sau alte neamuri.

lui Ali-Behadâr, căutând să asedieze pe sultanul Roknedin în Iconium şi nereuşind, s'au îndreptat spre Constantinopol, punându-se la dispoziţiunea împăratului de acolo.

Câştigând câteva victorii în slujba împăratului prin părţile Bulgariei, ei au obţinut permisiunea să-şi aşeze cetele de Turcmeni, de cari erau însoţiţi, pe un *«iurt»*. Aşezarea acestor familii în număr de 10—20.000 s'a făcut sub conducerea lui *Saltuk-dedè*, în anul 1263; venind din Nicomedia, prin Scutari s'au stabilit în Dobrogea.

Bizuindu-se pe numărul şi vitejia acestora, un fugar selgiucid, *Aseddin Keikavus*, care fusese constrâns de fratele său Rokneddin Kiligiarslan să se refugieze în Constantinopol şi să-i lase acestuia tronul, concepù planul, — sub influenţa lui Ali-Behadâr, — să pună mâna pe tronul împăratului din Constantinopol. Trădat de un Grec, confidentul său, Assedin Keikavus împreună cu familia lui şi unii sfetnici este aruncat în închisoare, iar alţii sunt ucişi în greie chinuri.

Din îndemnul lui Rokneddin Kiligiarslan, fratele lui Aseddin, *Berkeşan*, şeful Tătarilor din Kipciac, trecù Dunărea pè ghiaţă şi înaintă până sub zidurile Constantinopolului, de unde luă pe Aseddin care fugise la Ainos. Intorcându-se înapoi cu dânsul, Berkeşan transportă cu el în Crimeia toată colonia turcească din Dobrogea [1]).

Cu armate numai, Turcii intrară mai înainte de anul 1389, anul luptei dela Cossovo, în Dobrogea şi pe lângă ţărmurile Dunării lângă Silistra şi Nicopole [2]).

Hammer, crede că în anul 1391, după ce *Tokatmitci*, hanul Tatariei marì, fusese zdrobit aproape cu desăvârşire de către Timurchan, iar ţara sa distrusă, avù loc năvălirea Tătarilor din Kipciac, pe amândouă părţile Dunării, în Basarabia şi în Dobrogea [3]).

In 1417 sultanul Mahomed, în campania pe care o întreprinde împotriva lui Mircea, întăreşte localitatea *Ieni-Saleh*, lângă satul românesc Ienisala de astăzi, în marginea lacului Razim şi în apropierea Babadagului, precum şi Isaccea, *Sagzim*, la cel mai bun vad de trecere peste Dunăre, odată cu transformarea Giurgiului într'un cuib turcesc, ca şi a Nicopolei mici sau Turnului. In aceste cetăţi se aşează Osmani ca străjeri, iar în jurul lor, cu timpul începù să se desvolte o viaţă specială care avù ca urmare o înmulţire a elementului turcesc [4]).

Invaziunea lui Vladislav, regele Ungariei, în 1444, terminată cu grozava înfrângere dela Varna, făcând vizibilă slaba poziţiune a Turcilor în Bulgaria răsăriteană, sugeră ideia unei puternice colonizări cu elemente musulmane.

Această colonizare, începută pentru ţinutul Filipopolului şi a Stara-Zagorei cu colonişti din provincia Saruchan a Lidiei, în vremea sultanului Murad I (1362—1389) şi continuată sub Baiazid I (1389—1402) pentru regiunea dintre Adrianopol şi Stara-Planina, s'a întins treptat-treptat şi dealungul coastelor Mării-Negre până la gurile Dunării, coprinzând astfel şi fostele posesiuni de odinioară ale lui Dobrotici. Colonizarea pornită din motive strategice a avut ca urmare formarea unei masse compacte de populaţiune turcească în regiunile pomenite, înăbuşind şi stânjenind desvoltarea istorică a populaţiunilor printre care s'a introdus acest nou element străin [5]).

Andreas del Palaggio, un martor ocular al luptei dela Varna, ne înfăţişează această provincie ca un «desertum», pustiu, care nu trebuie interpretat în sensul unei lipse desăvârşite de populaţie ce totuşi exista în număr mic, fiind formată din Vlahi, Cumani, Greci şi Bulgari. Chiar după 1444, colonizarea turcească nu era încă aşa de puternică, căci *Donado da Lezze*, care ia parte la expediţiunea dela sfârşitul lui Martie 1476 împotriva lui Ştefan cel Mare, arată că drumul dela Varna şi până la Dunăre, l-a făcut sultanul în zece zile, suferind lipsa tuturor celor necesare unei armate, din cauza locurilor sălbatece şi nepopulate. Expediţionarii erau nevoiţi să facă săpături în nisipul de pe marginea mării, pentru ca să-şi potolească setea cu apa ce ieşea în acele găuri; să-şi acopere caii şi vasele în care-şi preparau mâncarea, împotriva lăcustelor cari erau aşa de multe, încât formau nouri ce întunecau soarele, iar când se aşezau jos, le rodeau steagurile, sacii de merinde, etc. Drumul nu-l făceau decât în timpul nopţii [6]).

Alături cu aceşti colonişti turci, aduşi din Anadolia, au mai fost aşezaţi în Dobrogea şi Tătarii din părţile sudice ale Basarabiei şi din nordul Mărei-Negre, cu cari s'a mai colonizat regiunea Vardarului, a Zagorei bulgare — Sagra Turcilor — şesul întins *Filibes* (Filipopole), câteva districte din Tesalia şi regiunea Uskiubului (Scopiei).

Aşezându-se la Dunărea de jos şi în Dobrogea, Tătarii erau de cel mai mare ajutor sultanului în toate expediţiunile războinice, căci ei trăiau despărţiţi de grupul cel mare tătăresc, într'un fel de

neatârnare, călcând și prădând mereu hotarele vecine. Dobrogea întreagă devine la începutul acestui veac, împreună cu sudul Basarabiei, o raià tătărească. De aceia era sistematic prădaţi nu numai ţara dintre Prut și Nistru, dar chiar și aceia până la Siret și la Nord până la Hotin [7].

Dela începutul veacului al XVI-lea, izvoarele polone mai cu seamă, încep a-i pomenì, sub numele de *Tartari Dobriczen* și *Tartari Dobriczenses*, ca atacând și pustiind marginele acelei ţări. In numărul celor 30.000, cari năvălesc în Polonia la anul 1512, se coprind și *Tatari Dobrogeni*. Aceștia din urmă erau aduși din *Chersonezul Tauric* și trei mii dintre dânșii, neocupaţi cu altă ceva, nu se ţineau decât de prăzi și jafuri [8].

Până la creiarea beglerbegatului de Silistra, Tatarii din Dobrogea ca și cei din Bugeacul Basarabiei sudice, ţineau de beglerbegul de Rumelia. Tătarii dobrogeni deci nu aveau o organizaţiune independentă ca cei din provinciile hanului, ci erau supuși direct administraţiunii otomane [9].

Relaţiunile de călătorie de pe la sfârșitul veacului al XVI-lea, ne arată în unanimitate, că majoritatea populaţiunii ţinutului de care ne ocupăm, era formată din Turci și Tătari, ce locuiau cu deosebire mijlocul Dobrogei, începând din regiunea Babadagului mai cu seamă, și continuându-se astfel până în regiunea Deli-ormanului și mai departe în Bulgaria răsăriteană. După toate probabilităţile și după resturile satelor tătărești de astăzi, Tătarii locuiau mai cu seamă ţinuturile de stepă, iar Turcii părţile mai păduroase sau pe litoralul Mărei Negre, împingând spre Dunăre populaţiunea românească, care începe să fie și ea pomenită mai des la începutul veacului al XVII-lea.

Paul Giorgiu, care călătorește prin 1590, ne dă o interesantă descriere a Dobrogei. După ce arată că această regiune este șeasă și fără nici un fel de vegetaţie arboriferă, — din care cauză locuitorii se servesc de tizic ca să facă focul — și după ce face cunoscut că se simte o mare lipsă de apă, trecând la descrierea etnografică, adaugă că această ţară e locuită pe malul mării de creștini, în ţinuturile: Charar, Maluch, Costanza, Mangalia, Irosto, Balcic și Varna; în Orachovera, Cavarno, Corbir, Eiherrena, Franga, Novosello și Galatta locuiau și creștini și Turci, afară de Balcic unde se aflau numai creștini; mijlocul provinciei «in terra ferma»,

îl ocupau Turcii în următoarele ţinuturi: Zatuchio, Baba, Carassui, Cassasui, Pastarghi şi Provadia.

Din aceasta *rezultă că regiunea interioară a Dobrogei, dela* Babadag în jos şi până la Bazargic, era ocupată numai de elementul turco-tătar.

După ce Paul Giorgiu arată că cunoaşte bine Bulgaria şi starea creştinilor de acolo. de oarece a călătorit mult, — «cu care prilej am dobândit în acea parte cunoştinţe despre ţara Bulgariei şi despre situaţiunea creştinilor, ca şi despre obiceiurile turceşti» — spune că starea elementului creştin, anterioară anului 1590, nu mai era aceiaş şi după această dată. Viaţa cumpătată de mai înainte a ienicerilor începuse a fi uitată şi părăsită, iar în locul ei apăruse traiul comod şi plin de plăceri al familiei, din care cauză creştinii începuseră a fi apăsaţi de grele dări «afară de muncile pe cari erau obligaţi să le îndeplinească». Mai constată că «ienicerii, de cari sunt pline toate satele şi ţinuturile din Bulgaria» erau mult mai numeroşi în 1590 decât mai înnainte, când numărul lor era foarte redus [10]).

Informaţiunile lui Paul Giorgiu sunt complectate de alte ştiri din anul 1596, printre cari cu aceia a lui *Marco-Venier* către dogele de Veneţia, în care se spune că, sub conducerea unui frate al hanului tătărăsc, s'au aşezat în Dobrogea 40.000 de Tătari ce trăiau numai din prăzile pe cari le făceau în ţinuturile vecine. Aceşti Tătari întăriau numărul locuitorilor Turci, — «*Türggische Inwohner*» pe cari veşti din 1587—1599 ni-i indică în mod foarte precis ca locuiau în Dobrogea, unde erau atăcaţi de Cazaci, care-i luau şi pe ei în robie, cum s'a întâmplat în 1587, când Babadagul, «castel turcesc», a fost distrus de către aceştia, iar tot ceiace s'a găsit, împreună cu copii şi femeile, a fost luat de năvălitori [11]).

Dousa, în anul 1597, în drumul spre Constantinopol, trece pe la Ismail, oraş foarte bogat în pescării, relatând că a văzut «sate multe unde oamenii locuesc în bordee subterane»; sate locuite «de oameni foarte urâţi cu un caracter nestatornic, viclean şi prefăcut».

La înnapoiere călătorul, urmând drumul pe uscat, vede în părţile Provadiei creştini ce locuiau în nişte case în cari puteau să intre numai pe brânci.

Trecând pe la «Bazargicum» în vreme de iarnă — era la 12 Decembrie — îşi urmează călătoria în tovărăşia unor Turci, ş

după ce străbătŭ orașul *Carasu*, cam pe unde e Megidia de astăzi, intră în câmpia întinsă pe cari locuitorii o numeau «*Tatarski pole*».

Numele deci arată ca locuitori pe Tătari în aceste părți.

Ajungând la «Babam», Babadag, nu-i găsește decât ruinele deoarece o năvălire a Cazacilor, în 1587, îl distrusese cu desăvârșire.

De aci prin satul *Monaster* (Mânăstirea sau Niculițelul de mai târziu) nume ce ar indica un sat de creștini — trecŭ Dunărea pe la «satul Obluczica sau cum îl numesc Turcii, Saczy» (Isaccea). 12).

«In câmpurile cele întinse ale *Dobrogei*, peste Dunăre, ce se întind dela Marea-Neagră spre Ungaria, și dela Dunăre până la Provadia Bulgariei, pe unde este locul de trecere al ambasadorilor și negustorilor Poloniei, când se duc la Constantinopol, sunt așezați cu locuința *în dese, dar mizerabile sate, peste șase mii de Tătari, amestecați cu Turci*, indatorați de a sta gata la orice poruncă a sultanului turcesc, dar mai cu seamă ies la oaste, sau mai bine la pradă cu hanul, principele hoardei tatarice».

Această scurtă descriere etnografică a Dobrogei, din 1599, ne arată în mod precis prezența elementului turco-tătar acolo. 13).

In preajma anului 1600, e vorba în Dobrogea de o populațiune, sau mai bine zis de o categorie militară, formată din «*Acanzii*», cari după afirmațiunile scriitorului «sunt agricultori» și obligați în acelaș timp, în virtutea unor anumite scutiri, să ia parte la războaie.

Alături de dânșii se mai găseau încă vreo 2000 de «*Gibeli*» adecă oameni îmbrăcați în zale, locuind «la ruinele zidului care se întinde în regiunea Sogdiana, dela orașul Silistra și până la Constanța, care este la Marea Neagră» 14).

In legătură cu apariţiunea Achingiilor la marginile împărăţiei turcești și deci și în Dobrogea, Drinov crede că această așezare de elemente militare cu caracter de populațiune stabilă în sate, cu gospodării și familii întemeiate, datează din timpul sultanului Murat II (1574—1595). In a doua jumătate a veacului al XVI, ienicerii înmulțindu-se în mare număr și atingând cifra de 30—40.000, au început să se răscoale și să facă tulburări în Constantinopol. Sultanul s'a hotărât atunci ca să îndepărteze aceste elemente turbulente din reședința sa, fixându-i mai cu seamă în provinciile de margine, unde ei au început să se căsătorească și în vremurile de liniște au început să se îngrijească de hrana familiilor lor și de întreținerea gospodăriilor. De atunci datează așezarea unui număr de ieniceri, ca populațiune stabilă, în Dobrogea, Deliorman și Gorilovo 15).

Tătarii din Dobrogea, mai mult decât Turcii, erau foarte temuţi în ţinuturile vecine, din cauza sălbatecului obiceiu de a luà şi robi, pe lângă jafurile celelalte pe cari le făceau. Nu sunt puţine veştile dela sfârşitul veacului al XVI şi începutul celui de al XVII, cari povestesc pomenind cu groază numărul mare de robi luaţi de Tătarii dobrogeni, robi cari se găseau din belşug în Dobrogea, ajungând de acì până şi în casele publice din Constantinopol. Străbătând toate informaţiunile din această epocă, adică sfârşitul veacului al XVI şi începutul celui următor, constatăm că elementul turco-tătar se menţine neîntrerupt în Dobrogea, ba chiar se înmulţeşte, fără ca totuşi să putem şti măcar cu aproximaţie care va fi fost numărul pe care-l atingea, din cauza variatelor cifre pe cari le găsim în izvoare [16]).

Dintre cele două categorii de Tătari, *Gebeli-Tatar* şi *Motras-Tatar*, cari locuiau în Dobrogea, cei dintâi încasau dela robii aduşi în această provincie o dare numită «*ispenge*», dare care mai târziu a fost trecută în folosul vistierii ţării [17]).

Bazargicul ne apare în 1612, la negustorul italian *Tommas Alberti*, ca un oraş de Turci — «città dei Turchi», — fără ca să mai avem dela dânsul alte informaţiuni etnografice despre Dobrogea, deşì din enumărarea unor localităţi ca «Carages» «Bulbul», «Karadschik», prin care a trecut călătorul. se vede caracterul particular turanic al unei părţi din provincie [18]).

In luptele cari se dau în anul 1624 între Şahinghirai, unul din hanii tătăreşti din Crimeia, şi Cantemir, un alt şef tătăresc, după ce primul pustiì cu Tătarii săi malurile Dunării, Akkermanul, Chilia, Ismailul şi Giurgiul şi voì să pună mâna şi pe Babadag, îi apărù înainte Cantemir cu 30.000 «*Tatari din Tataria dobrogeană şi din regiunea dobrogeană*» şi-l bătù atât de cumplit, încât Dunărea curgea sătulă de sânge tătăresc [19]).

Cel care ne înfăţişează în mod complect şi cu multe şi foarte interesante amănunte Dobrogea la mijlocul veacului al XVII, este călătorul turc *Ewliia Celebi*.

Insemnările lui au servit ca izvoare foarte preţioase lui Hammer pentru istoria imperiului otoman şi prin urmare autenticitatea şi bogăţia informaţiunilor lui nu pot fi puse la nici o îndoială, avându-se în vedere că Hammer a fost un adânc cunoscător al istoriei turceşti, al limbilor orientale şi un sigur stăpânitor al tuturor izvoarelor ce-l călăuziau în această materie [20]).

Plecând dela Constantinopol în anul 1651 şi trecând prin

Cecmegeaua mare și mică, Silivria, Ciorlu, Poloz, Aitos, Cenghe, Novo-Selo, Provadia, Șumen, Razgrad, Rusciuc, Giurgiu, și apoi prin Șistov-Nicopole, se întoarce la Silistra.

Ceiace ne povestește, atunci când face călătoria prin Dobrogea, este foarte prețios pentru a ne putea da seama de înfățișarea etnografică a provinciei de care ne ocupăm.

Mangalia îi apare ca «un mare port», ca un oraș foarte vechiu văzându-se și atunci la poarta orașului fundamente de cetate și ca un oraș «frumos și înfloritor», Erà «vacuf» (proprietate eclesiastică), fiind reședință de plasă, — caza —, cu *paià* (un venit de trei sute de accele), și făcea parte din vilaietul Dobrogea-Silistra. Mai avea *serdar* comunal (comandantul ienicerilor); *muhtesib* (în vechime primar și șef de poliție, acum perceptor); și *subașă* (agent însărcinat cu strângerea dijmei). Populațiunea orașului era formată din mulți negustori ce trăiau în case solide de teama Cazacilor.

Alături de acești negustori — a căror naționalitate n'o putem ști — se aflau mulți Greci și Evrei. Majoritatea *aianilor* o formau *Lazii* «ai căror părinți au fost robi».

Multe procese se ivesc mai cu seamă între Lazi și Evrei, cari se judecă după legile șeriane. Orașul are o geamie «cu mulți credincioși», cum nu e alta în aceste părți, șapte școli primare, trei hanuri, vre'o trei sute de prăvălii, un mic *bezisten*, (prăvălie pe ambele laturi ale străzii, deasupra căreia există un singur acoperiș), o baie mică, șapte cafenele, vre-o 300 depozite lângă port și alte localuri, Mangalia fiind un centru comercial.

Numărul prăvăliilor, magaziilor și școlilor nu e exagerat, căci mai departe el adaugă că «în raport cu orașul, prăvăliile sunt puține, căci portul e mare și se expediază prin el cereale pentru Constantinopol». In împrejurimile lui sunt vii și grădini, iar în partea vestică se află chiar o *techeà*, «Mucharem Babà», casă de rugăciuni a călugărilor derviși.

După ce descrie satul *Giuiumlii*, ce era zaïmlic (proprietate feudală) cu o sută de case și o geamie, *locuit numai de musulmani*, și unde apa se scoate cu caii din puțuri adânci de optzeci de coți, ne spune ceva despre productivitatea Dobrogei, unde bună-oară, dintr'o kilă se recoltează 50—60, ceiace face ca populațiunea să nu refuze plata zecimilor «zaimiilor».

In privința populațiunei Ewliia arată clar, că după ce Baiazid a cucerit aceste părți dela *Bulgari*, *Valahi*, și *Moldoveni*, coloniză

aici soldaţi tatari din Anadolia. Din încrucişarea acestor soldaţi cu Valahii au rezultat *Citacii*, cari în vremea călătoriei lui, locuiau mai cu seamă interiorul Dobrogei. Limba acestora prezintă particularităţi pe cari Ewliia, desigur un bun cunoscător al limbei turceşti, le găseşte mult deosebite de limba comună turcă *).

Ewliia Celebi face deosebire între «*dobrogeni*» şi «*deliormanlii*», cari, deşî voinici şi curagioşi, totuşi sunt «popoare deosebite». Tatari nu par să fi fost nici unul din aceste două neamuri, de oarece el face totdeauna menţiune când e vorba despre aceştia.

«Kiustendje», în care suntem duşi acum, nu e un oraş prea bogat şi prea frumos, de oarece a fost de multe ori prădat de Cazaci. Este caza, depinzând de Cerna-Voda din vilaetul Silistrei, având o sută cincizeci de case acoperite cu olane şi scânduri subţiri, cu încă o mahala, o geamie «mică dar frumoasă» lângă port şi câte-va prăvălii. Năvălirile tătăreşti umpluse de groază pe locuitorii târgului. Tradiţiunea pe care o întrebuinţează Ewliia ca izvor informativ, spune că s'a săpat aici un val, ce lega Cerna-Voda cu Constanţa, transformând astfel regiunea Babadagului, Tulcei şi localitatea Beştepe într'o insulă. Cu piatra acestui val au fost clădite satele din apropierea lui.

Dela «Kiustendje» spre «Karaharman» se trece printr'un sat tătărăsc — numele nu ni-l indică — compus din două sute de case cu geamie şi meşid.

Caraharmanul — care după Ewliia Celebi îşi are numele dela «harmanul» sfântului Sarâ-Saltâc Bei, a fost odinioară port. Cetatea aşezată pe malul mării «la braţul Dunărei», avea o formă pătrată lucrată în piatră, întărită cu şapte turnuri de tipul «balamez» (calibru mare), cu o circumferenţă de o mie de paşi, coprinzând în mijlocul ei numai douăzeci de case, fiind cladită ca să apere aceste părţi de atacurile Cazacilor. — «De când s'a făcut această cetate,

*) Aceste expresiuni sunt: *heşer* = pepene galben; *heşerca* = pepene verde; *ciogaci* = soare; *calaic* = roabă; *cavra* = adă (imperativul dela a aduce); *paital* = mânz; *paitala act* = adapă mânzul; *copain* = limba ta; *napain* = ce să lucrez; *defche* = fata unei roabe: *mececli* = ciumă; *biurec* = căciulă; *o'c beni* = aşteaptă-mă; *aidi ver* = spune-l; *ociac* = foc; *chioin* = vatră; *ociac cavra* = adă foc; *keremec* = ilicul tău; *aidi vereim* = să-l spun; *seleam aindăm* = salut vouă. *ciorbagi ne aiar aida* = spune ce lucrează agalele (stăpânii) tale; *takirle* = cu amânare; *şikiast oldum* = m'am îmbolnăvit; *iundum clonu dâr* = mânzul iepei mele; *paital djedî* = stuful cailor; *cidi câr* = e bun; *cadelmi merval* = nume de om.

aici și la Babadag nu se mai ivesc Cazaci». — Orașul făcea parte din cazaua Babadagului, vilaetul Silistrei și avea trei sute de case «acoperite cu olane și scânduri subțiri, o geamie lângă port și șaptezeci până la optzeci de hanuri negustorești pline cu tot felul de mărfuri».

Clima e grea, apa se bea din Dunăre, căci unul din cele cinci brațe ale ei, cel mai mic, care se presupune să fi fost făcut din timpul dominațiunei creștinilor, e al Caraharmanului.

Spre Babadag, se trece prin satul *Cicrâcci*, bogat, având o sută de case, cu geamie și cu zaimlic și renumit pentru pepenii buni și gustoși cari se cultivă aici [21]).

Descrierea «marelui oraș Babadag», după Ewliia Celebi, e foarte interesantă și ne arată că și în el, ca și în celelalte părți ale Dobrogei, elementul mahomedan era cel mai numeros. Orașul deși fusese de mai multe ori atăcat și devastat de Cazaci, totuși avea acum o populațiune așa de numeroasă — numărul nu ni-l dă — încât pentru trebuințele acestei mulțimi era nevoie de trei geamii, multe *mescide*, sau case de rugăciuni în cari Vinerea nu se oficiază nici un serviciu, trei seminarii, douăzeci de școli primare, opt hanuri, trei băi publice, vre-o șaptezeci particulare, trei sute nouăzeci de prăvălii fără bezisten. Cele mai multe din aceste prăvălii erau «latinești», adică raguzane, și în ele se vindeau stofe, arcuri și săgeți. Avea opt cafenele, câteva tăbăcării — credem că erau deasemenea raguzane — și unsprezece techele (schituri) pentru derviși.

Prin urmare un mare centru comercial și religios. Orașul coprindea trei mii de clădiri cu un etaj, apoi saraie înalte cu două etaje, și alte case. El era reședința cadiului spahiilor, a serdarului ienicerese, al șeikul — islamului, a nacâbului șerifian (reprezentantul șerifilor din Meca), a muhtesibului și a chehaiei comunale. Ca produse particulare Ewliia amintește «strugurii, pânea albă, laptele acru și mustul pe care-l beau *Tătarii* și care e renumit».

Orașul era întărit la apus cu o mică cetățuie rămasă neisprăvită, iar la răsărit de cetatea Enisala «unde trăesc numai ciobani».

Babadagul era *has* de pașă și voivodalâc *).

Satele cari intrau în circumscripția lui erau în număr de o sută **).

---

*) Venit particular al Sultanului cedat de acesta vreunui vizir sau altcuiva (?)

**) Călătorul notează următoarele sate prin care a umblat ca să ia producte: Hergheledji (?), Siubiulilas (?), Chiuciuc-Sarâ (?), Dolic (?), Sapangia (Sabangia), Agighiol (Hagighiol), Sarâ-nasuh (Sari-nasuf), Cara-Habil (Caraibil), Ahmed-

Multe din aceste sate, deşi au fost părăsite de musulmani în repeţite rânduri în timpul războaelor, există cu aceleaşi numiri şi astăzi. Ele ne dovedesc şi mai mult, prin «caracterul lor turanic, că dela început au fost întemeiate de populaţiune musulmană, care s'a aşezat cea dintâi într'o regiune goală şi nepopulată, după cum am văzut că apare centrul Dobrogei la sfârşitul veacului al XV-lea.

Creştini se pare că existau în orăşelul *Astrabad* care, întins la poalele unui deal, era reşedinţa agalei ienicerilor şi a subaşei, având grădini, vii, cinci sute de case frumoase cu olane şi scânduri subţiri, hanuri, cârciume, bragagerii. Musulmanii erau puţini. Orăşelul avea «*multe biserici*».

De aici prin «sate înfloritoare şi bogate» se ajunge în orăşelul *Cara-Muratlii*, aşezat într'un şes întins, şi *locuit numai de Tătari*, cu o mie de case, o geamie acoperită cu scânduri subţiri, două hanuri, zece prăvălii şi trei şcoli primare.

Un alt orăşel în interiorul Dobrogei e *Carassu* (azi Megidia) care îşi trage numele dela mlaştinile ce se formează pe vale când

---

Facâ [între Caraibil şi Calica, acolo unde se termină dealul Sarighiolului, la sud de cota 82, în marginea bălţilor ce se desfac din lacul Razim şi unde se vede astăzi vechiul cimitir turcesc. Insemnat *Ahmed faki* în acelaş punct se află şi pe harta: *Zur Übersicht der Kriegs-Operationen zwischen den Russen und den Türken.* Ein Auszug aus dem Generals Chatof Karte in IV Blättern, St. Petersbourg 1854]; *Tatar-Ceamurli* [Ceamurlia ?] Sarâghiol [Sarighiol], Concaz [Congaz], Hagilari [Hagilar], Tereselnic [Trestenic?], Nalbant [Nalbant], Cazăl-Hissar (?), Camber [Camber], Armutli [Armutlia], Karca (?), Bas-Chiupriu (?), Bahsais (?), Hinelii [Cineli], Atmagea [Atmagea], Ciucurlu-ova [Ciucurova], Catalâ-Dere [Cataloi ?], Eschi-Baba [Eschi-baba], Csigtai de sus (?), Csigtai de jos (?) [în traducere românească], Gargalâc de sus, Gargalâc de jos [traducere românească, cele două Gorgalâce de astăzi], Demlicu de jos [traducere românească ?], Deli-Ali (?), Sinelii (?), Liuftij-Bei (?), Turco-Ciamurli [una din Ceamurliile de astăzi], Aiclâ-Bei (?), Arnautlii (?), Hagi-Ivaz (?), Cazâldja-Veli (?), Casâmdja [Casimcea], Caciamac [Caciamac], Eschi (?), Cudji-Bei (?), Uzun-Inchan (?), Tarac-Sofu (?), Culeli (?), Ghevgherlii (?), Chirecilic (?), Ciuncari (?), Caradjic-chioi (?), Orăşelul Ester-Buiuc [poate Esterul], Pazarlii [Pazarlia], Bilial Câşla (?), Dana-Hagi (?), Orăşelul Kara-Muratlii [Caramurat], Chiustelii (?), Carastai (?), Durhanlar (?), Hodja-Ali (?), Cara-Cuiuului (?), Cicrâcci [Cicrâcci], Seih-Aman (?), Aşa-Taşa-Agâl [Taşaul ?], Sucara (?), Taşa-Agâl [Taşaul], Arnautlii (?), Mustah-Fazân [?], Caraharman-Cale (?), Sultan (?), Carapilitlii [Carapelit], Iuvagi-Abdulbari (?), Techeri-Verdi [Tariverdi], Cogelac [Cogelac], Aidân (?), Sarâchioi [Sarichioi], Caranasuh [Caranasuf], Casaplii [Casapchioi ?], Diughengii (?), Sofulari (?), Gani-Budjal (?), Caraman—Ienisala—Cale [Enisala ?], Iaila [Iaila], şi Inchan—Ceşme [Inan-Cismè].

se revarsă Dunărea, făcându-se «apa neagră». Orăşelul avea o mie de case «acoperite cu olane şi scânduri», o geamie «mică dar frumoasă», o baie, şapte şcoli primare, şapte depozite de apă pe care o primeau printr'un canal ce venea din Dunăre, două cafenele, două prăvălii cu vopsele şi alte vre-o 40—50 prăvălii, fiind împărţit în trei mahalale. Se găseau şi multe femei cântăreţe «ghivendii», ce umblau din casă în casă şi cântau, obiceiu care nu se socotea ca ruşinos. Multe căsnicii s'au stricat din această pricină fără ca totuşi această deprindere să se poată stăvili.

Mergând mai departe spre sud prin satele *Biulbiulii* (azi Biulbiul) *Farnadjic*, (?) *Diughendjilar*, (?) *Ciardaclii* (?) şi *Casaplii* (?), Ewliia Celebi trecu în ţinutul Bazargicului [22]).

In 1654 *Paul de Alep*, observă la Constanţa, în Dobrogea, că această ţară *a fost colonizată după supunerea ei cu Tătari mahomedani, adică Turcomani din Asia, în locul creştinilor alungaţi de aici de sultanul Mahomed.* Coloniştii proveniau din Caramania şi părţile Alepului. Aşezarea noului element străin s'a făcut «ca să întărească malurile Dunării, în contra inimicilor săi creştini, căci e o provincie mărginaşă, şi ca să întărească hotarul Rumeliei care e opusă Dunărei, Moldovei şi Valahiei. Toate locuinţele lor (ale coloniştilor) sunt pe malurile Dunărei şi sunt clădite din lemn şi trestie» [23]).

Străbătând Dobrogea, în drum spre Constantinopol, ambasadorul regelui Poloniei, *Palatinul de Kulmie*, pe la anul 1677, menţionează mai întâi Isaccea, unde cea mai mare parte din locuitori sunt *Greci, Armeni, Bulgari, Evrei şi Turci* «având două moschei acoperite cu plumb, multe prăvălii sărace şi unde «nu se văzură în oraş sclavi» de oarece fuseseră ascunşi.

După ce rămase o zi [10 Iulie] «lângă un sat numit *Catana* (poate Cataloi), între munţi», intră în Baba, oraş care avea patru moschei şi o mulţime de case zidite «oraşul fiind destul de mare, aşezat între munţi, dar fără ziduri, şi nici întărituri împrejur» Străzile erau pavate, dar strâmte. In oraş se găseau mulţi sclavi; însuşi călătorul nostru cumpără unul.

«In acest târg se vede Marea Neagră». Dincolo de oraş «*este un mic pârâiaş unde se trece pe un pod de piatră; de acolo începe regiunea Dobrogea, unde sunt două sute de sate în cari locuesc Tătarii.* Sunt o sută cincizeci de boeri... pe cari ei îi numesc *timari*; ei sunt aici câte-va mii pentru ca să prade şi să ia robi»,

Până la Bazargic străbătù următoarele localităţi: «Moufton-cosasi», «Inanchari» de unde trecù prin mijlocul unui sat de Tătari numit «Stairweti» şi de aici prin «Carasoupt» aşezat pe lacul «Carayon», nu departe de Marea Neagră, prin «Usounalymari», «Cetnale» «Fagimusli» sat care aparţinea fratelui vizirului defunct şi unde se găsea o frumoasă moschee şi un palat frumos sau serai şi mult vin. Deacì se îndreaptă către regiunea Deliormanului.

Toată regiunea Dobrogei, adaugă el, e lipsită cu desăvârşire de pădure şi apa se găseşte cu foarte multă greutate [24]).

In aceiaşi vreme *Cornelio Magni* nu cunoaşte în Dobrogea decât pe *Tătari* [25]).

Cantemir, printre informaţiunile pe cari le dă asupra Dobrogei adaugă că: locuitorii ei sunt de origină Turci şi au venit aici din Asia, dar astăzi se numesc Citaki şi sunt renumiţi prin singulara lor ospitalitate» [26]).

Cantemir relatează, un fapt, povestit de găzduitorul lui din satul Alibegu [Alibei-chioi], care ne arată până la evidenţă că creştinii trebue să fi fost numeroşi în Dobrogea, de oarece sărbătorile creştine erau observate chiar de către Turci. Acest turc bogat îi istoriseşte lui Cantemir că ei serbează pe Sf. Foca, de oarece se pomeneşte din străbuni că într'un an Turcii au trimis în acea zi la lucru *«pe lucrătorii creştini»*, deşì aceştia au refuzat la început să lucreze în acea zi, şi că au fost aprinse carele cu grâu la întoarcere spre casă, de către un om bătrân. Focul a mistuit nu numai acele care încărcate, dar întinzându-se mai departe au ars şi grânele cari erau cărate acasă.

De atunci şi Turcii serbează, cu aceiaşi religiozitate, ca şi creştinii sărbătorea Sf. Foca *).

Iubitorul de antichităţi *La Mottraye* cunoaşte în trecerea lui prin aceste părţi la anul 1714 «*Çarassou*», sat mare «unde cumpăra dela un *grec* două medalii», apoi *Alibechioi* «alt sat mai mic» *Codgiali*, «care nu este mai mare: toate trei cu case rele» şi *Baba* «târg mare şi frumos» de unde, lăsând drumul care duce la Isaccea spre stânga, trecu prin Tulcea «sat aşezat pe o ridicătură, la picioarele căreia este un mic fort cu şapte turnuri, tocmai pe un braţ al

*) *D. Cantemir, Istoria imperiului otoman*, Bucureşti 1877 pag. 309 nota 123. Această legendă circulă şi astăzi printre Românii din Dobrogea, căci am auzit-o şi eu povestită de un Român în Comuna Sarinasuf, jud. Tulcea, care era originar din satul Calica, acelaş judeţ.

Dunării...» Nedându-ne nici o informaţiune mai precisă asupra populaţiunei dinspre Dobrogea, se îndreptă în călătoria sa, mai departe la Ismail [27]).

Inşirând localităţile *Tultzin*, *Babbadach*, *Kaybaly*, *Danna-Kew*, şi *Kabady* din provincia dobrogeană, prin cari a trecut în anii 1737—1738, şi raportându-se la populaţiune, *Jean Bell d'Antirmony* adaugă că «Bulgarii urmează ritul grecesc şi locuesc cea mai mare parte în sate; oraşele în general (e vorba în acest loc de Tulcea) sunt locuite de Turci».

Faţă de alte informaţiuni etnografice din aproape aceiaşi vreme din cari rezultă că satele Dobrogei coprindeau o puternică populaţiune rurală musulmană, aserţiunea călătorului pomenit mai sus ni se pare nu tocmai întemeiată, ci superficială.

Prin Bulbuler, Karamer, Giuvemler, Michmandar, Mangar, Bolgar, Bosmanzé, Bulbuler, «sat care este turcesc» işi face drum *Boscovich*, în provincia noastră la anul 1762. Intâlnind localităţile Karasu şi Lefzé ajunge la Baltazichioi, sat care avea două grupuri de case: «în una din aceste grămezi locuesc Turci şi în cealaltă creştini Bulgari».

Trecând printr'o câmpie necultivată. acoperită cu scaeţi şi cucută de înălţimea omului, ajunge la Sara-Kioi «sat creştin». In drumul spre Măcin întâlneşte satele *Dagachioi* «sat mare compus din trei sute de case, atât Turci cât şi Bulgari» *Taschburun* «format din cinci zeci de case turceşti şi bulgăreşti» şi apoi o localitate pe care n'o numeşte şi ai cărei locuitori «vorbiau limba valahă», şi Jenikioi «un cătun de cincizeci până la şaizeci de case».

Pe malurile Dunărei găseşte un sat numit *Mocrova* care «în limba slavă înseamnă umeda», diferite *Ciftilik*-uri şi în sfârşit «*Maczin*» cu «case bune şi câteva moschee cu minaretele lor [29])».

* * *

Urmărind mai departe în veacul al XVIII, soarta acestui element în provincia dobrogeană constatăm că el se menţine în mod precumpănitor. Pe unele hărţi geografice întâlnim însemnat peste întreaga provincie: «*Tatars de Dobrutz*» sau «*Dobruzische Tatarei*» [30]).

In 1793 Tulcea şi Isaccea erau locuite numai de Turci şi după cât reiese din informaţiunile aceluiaş călător şi Sulina, avea tot o astfel de populaţiune [31]).

La sfârşitul veacului al XVIII-lea şi începutul celui următor, Dobrogea împreună cu populaţiunea locuitoare într'ânsa a avut foarte mult de suferit din pricina necontenitelor răsboaie dintre Ruşi şi Turci, cari începuseră încă din 1768. Locuitorii au părăsit-o în nenumărate rânduri lăsând satele pustii; chiar cele cari mai rămăsese populate erau foarte rari, aşa că de-abia se puteau întâlnì ici şi colo la mari distanţe. Unele din satele părăsite fusese cu desăvârşire distruse, aşa că atunci când cei plecaţi s'ar fi reîntors, trebuiau să le facă din nou [32]).

După războiul dela 1828—1829 mai cu seamă, întreaga Dobroge nu număra decât aproximativ vre-o 40.000 de locuitori, după ceiace ne arată statistica marei hărţi ruseşti, unde satele sùnt însemnate cu numărul de case pe cari le aveau atunci; unele din cele locuite poartă de asemenea indicaţiunea dacă locuitorii erau creştini sau mahomedani.

Pe lângă aceasta avem indicate şi localităţile rămase pustii după aceste răsboaie, putând astfel să vedem care era situaţiunea populaţiunei atunci. Ceia ce putem constata este că multe sate pe cari le-am văzut populate de Turci sau Tătari sunt acum pustii. Ruşii au transportat cu dânşii, în cursul răsboaelor, din Dobrogea nu numai pe Bulgarii cari veniau aici fugind din părţile Bulgariei răsăritene, ci mai cu seamă pe Tătari cari veniseră odinioară în Dobrogea din părţile Crimeiei [33]).

In 1850 «aproape jumătate din locuitorii Dobrogei sunt osmanlâî — Turcii de rasă şi de limbă...

«Turcii ocupau coastele Mării-Negre, Valahii malurile Dunării iar Tătarii interiorul. Tătarii alungaţi din Crimeia s'au stabilit în Basarabia. *După căderea Ismailului au trecut Dunărea şi au colonizat Dobrogea.*

«In mai multe rânduri şi în interval de 44 ani, au părăsit ţara de 3 ori. Acei cari s'au întors după ultimul răsboi, au ocupat cazalele cele mai fertile. Această colonizare a ţinutului de Tătari, a dat Dobrogei numele de «*Ţara Tătarilor*» [34]).

Numărul Tătarilor cari au trecut Dunărea împrăştiindu-se în Dobrogea şi în toată Bulgaria răsăriteană ar fi fost de 12.000 [35]).

Harta etnografică a lui I. Ionescu, anexată la lucrarea sa «*Excursion agricole dans la plaine de la Dobroudja*», ne arată că Turcii locuiau, numai ei, în următoarele sate:

Adamkeulisé, Polouktscheu, Berindjé, Karaboik, Kokardjé,

Moultchou, Arakadjkeui, Isoufanlar, Talisman, Kobadin, Bogazcheui, Mourfatlar, Meemeltcha, Tatladjak, Touzla, Assitolikeni, Tchirgueuli, Lasmaa-lessi, Baltadjechti, Hirsowa, Saticheui, Anadolicheui, Palaz, Memet, Karaerman, Kassimtcha, Troumbetcha, Alifaki, Kaialider, Hadji-Omer, Eskibaba, Daoulcha, Kirgilar, Ak-punar, Yailla, Djafer-Islam, Akadin, Kerenik, Guetchetou.

Amestecaţi cu alte naţionalităţi Turcii se mai găseau şi în următoarele sate:

Kiatchpunar [jumătate Turci, jumătate Bulgari], Kiosséler [două părţi Bulgari, una Turci], Alakmoutkoissi [jumătate Turci jumătate Tătari], Perikli [jumătate Români, jumătate Turci], Karanasiu [două părţi Bulgari, una Turci], Kodjalak [trei părţi Tătari, una Turci], Turkrimlik [jumătate Români, jumătate Turci], Ouroumbey [două părţi Turci, una Români], Karamak [două părţi Bulgari, una Turci], Babà [o parte Bulgari, una Români şi una Turci], Kafsanlar [jumătate Români, jumătate Turci], Kamena [două părţi Bugari şi una Turci], Ortacheui [jumătate Români şi jumătate Turci], Tcherna [două părţi Bulgari, una Turci], Balabantcha [o parte Români, trei Turci], Teresenik [jumătate Români, jumătate Turci], Tchelik [jumătate Români, jumătate Turci], Gretchi [jumătate Români, jumătate Turci], Matschin [două treimi Turci şi una Români], Frekatzei [jumătate Români, jumătate Turci], Toultscha [două părţi Bulgari una Români şi una Turci], Kischla [jumătate Români, jumătate Turci], Saktscha [o treime Turci, una Români şi una Bulgari].

In al doilea rând după Turci, cei cari ocupau cele mai numeroase sate erau *Tătarii*. Ei se aflau, singuri în următoarele localităţi:

Idmîs, Enibubal, Osmanfalul, Eskibulbul, Karakeui, Boaztchik, Deftchea, Dokouzolu, Umourlcha, Nadartcha, Alakap, Borlak, Kiortchisme, Kapoudji, Bilaltar, Danakesi, Karamourat, Kodjali, Sudgarali, Tchekirdschi, Kargalik, Kavaagik, Ister, Pazanli, Guelendjik, Tchatal-Orman, Kerechik, Terzicheui, Kartal, Tatar-Rimlik, Dugouindji, Inantchichmi, Koutchoukeui, Meemelcha, Karapellel, Saraincc, Ariklar, Chemchiler, Koiounpunar, Rahman, Ramazan, Kalfa, Aiguramet, Testemell, Kaniboudjak, Topalouo, Armoutli, Tatar-Petschenecki, Kongaz, Ienikeui, Hadjilar.

Amestecaţi cu alte naţionalităţi, în afară de Turci, şi cari s'au arătat mai înainte, Tătarii se mai aflau încă în satele: *Tariverdi* [jumătate bulgari, jumătate Tătari], *Kamber* [două părţi Tătari şi una Bulgari].

In general deci, gruparea Turcilor și Tatarilor, după cazale (plăși) ar fi fost următoarea:

No. curent	NUMELE CAZALELOR	No. satelor	No. familiilor de Turci	No. familiilor de Tătari
1	Tulcea	9	105	—
2	Isaccea	11	183	—
3	Măcin	18	501	15
4	Hârşova	33	165	688
5	Baba	71	557	1.075
6	Kustendje	37	352	442
7	Mangalia	36	405	5
8	Balcic	84	620	—
9	Bazargic	89	1.192	—
	Total	388	4.800	2.225

Tătarii ca păstori erau mai mult nomazi, iar atunci când se fixau într'un loc formau sate compuse din colibe sau case mici, inalte de doi sau trei metri și construite din gard de nuele, lipite cu balegă de vacă. Acoperişurile erau în general din stuf sau pământ și numai prin părțile Tulcei se întrebuințau țiglele 36).

In 1856 Turcii locuiau în districtul Constanța următoarele sate și orașe: Kustendje, Anadolchioi, Pallas, Lasmalessi, Tekirgucul, Asidoluc, Mohkamedjé, Asandjé, Mourgatlar, Kubadin, Kocardja, Ienidja Burandja, Adamkelisse, Jousufanlar, Multchova, Talisman, Bulutch, Arabadji.

Tătarii se aflau în: Nadartcha, Alacapou, Omurtcha, Kendek-Karakeui, Mahmoudkeui, Idris, Eski-Bulbul, Eni-Bulbul.

După răsboiul Crimeii, Tătarii cari luaseră parte la el, nemai simțindu-se bine acolo, au trecut în Dobrogea, întemeind orășelul *Megidia*, în onoarea sultanului Abdul-Megid, cu o populațiune de 12.000 locuitori. Ubicini, după izvoare rusești, evaluiază la 12.000 de indivizi numărul acelora cari au luat parte în această nouă emigrațiune 37).

In legătură cu această nouă așezare a Tătarilor în Dobrogea avem prețioasele mărturii ale unui martor care a participat la această imigrare.

Tătarul *Suleiman Menlibai*, care mi-a povestit cele ce urmează are vârsta de 75 de ani și trăește încă în satul Caraibil din Județul Tulcea.

*

Povestitorul meu avea atunci vârsta de 10—12 ani şi fusese născut în părţile Crimeii, unde după afirmaţiunile lui, părinţii săi aveau numeroase turme de oi şi cirezi de vite.

Incepând, după războiul Crimeii — după *buzgunul Crâmului*, cum spune el, — să se facă recrutări pentru oastea rusească şi printre aceşti Tătari, cari fusese scutiţi până acum de acest tribut către împărăţie, Tătarii din Crimeia — din îndemnul şi sub sprijinul moral şi material al Turcilor, — s'au hotărât să se strămute în împărăţia turcească.

Emisarii turci, au reuşit astfel să determine un puternic curent de emigrare printre aceşti Tătari.

Transportaţi pe vapoare până la Constanţa au fost debarcaţi în Dobrogea pe toamnă şi apoi porniţi în spre nordul Dobrogei ajungând spre sfârşitul lui Octombrie în marele sat găgăuţesc *Beidaut*, unde cu ajutorul angăriilor, făcute de populaţiunea creştină de prin împrejurimi, li s'a făcut bordeie în una din marginile acestui sat. In aceste bordeie au stat toată iarna aceea; iar tot ceia ce li era necesar ca lemne etc., erau aduse de către locuitorii creştini din satele megieşe, după porunca şi în deaproape supravegherea administraţiunei otomane din Dobrogea. In primăvara anului următor au fost transportaţi tot de către Găgăuţii din Beidaut şi locuitorii satelor vecine, în cotul Bugeacului, adică în regiunea coprinsă între braţul Sf. Gheorghe şi marele lac Razim, regiune care după mărturisirea povestitorului nostru, era aproape pustie, căci dela satele de astăzi Calica şi Sarighiol cari existau ca sate mari locuite de Români, nu se mai întâlnea nici un sat acolo unde astăzi sunt localităţile: Caraibil, Sarinasuf, Beibugeac, Morughiol; în Dunavaţe erau, după spusele lui, numai câteva case de *Mocani*, după cum puţini Români se găseau încă în Mahmudia, Beştepe şi Malcoci.

Prislava avea 2—5 case şi Pârlita vre-o 10 locuinţe de pescari.

Dealurile *Cairace* erau acoperite cu meşelic, care se găsea deasemenea şi pe înaltele dealuri Beştepe. Acolo unde e astăzi *Curcuzul* şi în partea de apus a satului Beştepe existau păduri mari.

Aduşi în cotul Bugeacului, aceşti Tătari au fost aşezaţi pe niste *«sâlişti»*, întemeiindu-se satele Caraibil, Sarinasuf, Beibugeac şi Morughiol, cari nu existau şi sporindu-se prin prezenţa lor săracacioasele aşezări dela Dunaveţe, Mahmudia şi Beştepe. Pretutindeni unde s'au stabilit li s'au făcut bordeie şi li s'au adus lemnele necesare, de locuitorii satelor Calica, Sarighiol, etc.

Statul turcesc li-a dat câte un bou de fiecare casă. Aşa fiind Tătarii se prezintă ca întemeietorii satelor din acest ţinut pustiu.

Când elementul românesc a început să se înmulţească şi să se aşeze în aceleaşi sate alături de ei, precum şi Bulgarii cari începuseră să vină în acest colţ de prin Beidaut, Babadag, Potur, Tătarii simţindu-se din ce în ce mai stingheriţi în acest mediu de populaţiune creştină, se ridicau ducându-se în «Dobrogea», adică în regiunea judeţului Constanţa, în părţile Bulgariei răsăritene, sau chiar în mai îndepărtate regiuni ale împărăţiei turceşti unde se simţeau mai bine într'o puternică masă turco-tătară.

Suleiman Menlibai, îmi adaugă, că ceia ce se vede astăzi în această regiune ca element tătar, este aproape nimic faţă de numărul mare care s'a aşezat în acea vreme.

Aşa numai se poate explica prezenţa acestui element într'o regiune care era însemnată ca pustiită pe harta etnografică a lui I. Ionescu, în anul 1850.

Povestitorul nostru, observă, că alte transporturi de Tătari din Crimeia s'au aşezat în «Dobrogea» adică în întinsurile judeţului Constanţa.

Le Jean localizează elementul turc în valea Babadagului, în împrejurimile Hârşovei şi în alte câteva puncte izolate, iar pe cel tătărăsc ni-l arată ca întinzându-se în centrul Dobrogei şi scoborându-se foarte puţin la sud de valul lui Traian. Tătarii se ocupau foarte puţin cu agricultura; îndeletnicirea lor de predilecţie era creşterea vitelor [38]).

Ei stăteau sub ascultarea unui *han*, care-şi avea reşedinţa în *Tchiatal-Orman* [39]),—pe care însă Allard ni-l arată locuind în *Alcapo*—, şi-şi păstrau cadii lor proprii, nerecunoscând altă autoritate superioară otomană afară de aceia a Paşei-muchir din Rusciuc. In vremea când Peters făcea călătoria lui prin Dobrogea această autonomie nu mai exista [40]).

K. F. Peters cercetând Dobrogea între anii 1865—1867, arată că Tătarii locuiau regiunea pâraiaşului Taşaul-Casimcea, care se varsă în lacul Taşaul la capul Midia, dealungul văii Carasù, întinzându-se chiar şi la sud de această regiune şi ocupând un ţinut de 40 mile pătrate. La mare ajungeau la sud de Kara-Orman, amestecându-se cu satele bulgăreşti ce se înfiripau atunci, dar foarte rar trăind cu ei la un loc, iar spre sud satele lor ocoleau limanul Taşaul şi lacul Canara până la Palas. Graniţa vestică se lăsa 1 1/2

mila germană la răsărit de Hârşova, înconjura Allah-Bair, întâlnea Karasu la Cebilichioi şi coprindea cu o cotitură mare satele dela sud-vest de Mahmudchioi, Spaapunar, Cocargea şi altele.

Spre sud granița se întindea spre Bazargic în ţinutul mahomedan şi bulgar, îndoindu-se foarte nehotărât şi dispărând înspre coastele mării.

Viscovich credea că emigrarea Tătarilor din Crimeia în Dobrogea ar fi atins cifra de 60.000 suflete, dintre cari jumătate au murit de boli, pentru combaterea cărora guvernul otoman s'a îngrijit să aducă doctori, stabilindu-i în centrele bântuite de epidemii.

Această emigrare tătărească a amestecat pe vechii Tătari cu noii colonişti ridicându-se astfel numărul populaţiunei dela 200 la 500 pe o milă pătrată. Amestecul se putea observa mai bine în oraşul Megidia, unde centrul era ocupat de vechii Tatari, ca negustori sau chiar agricultori, iar noii veniţi locuiau în numeroasele colibe dela periferia târguşorului. Cei noi veniţi s'au strecurat şi s'au aşezat în toate satele dela Măcin până la Raşova şi dela Cara-Orman până la Mahmudia [41]).

Ici şi colo au întemeiat sate nouă sau au început să populeze unele din cele părăsite în urma grozavelor războaie dela începutul veacului.

In *Dunavăţ*, odinioară un înfloritor sat rusesc, se aşează numai nouă populaţiune tătărească [42]); deasemenea în Beibugeac, Murighiol, în Sarai la sud de Dăeni şi în alte multe sate nouă.

In Dunavăţ, spune Peters, că a văzut tătăroaice, cari cu mândrie purtau încă în nas mari inele de argint [43]).

Turcii se găseau într'un număr mai mic, urmând numai în al doilea rând ca populaţiune în Tulcea, Sulina, Constanţa şi Megidia. In Babadag numărul Tatarilor şi al Turcilor era cam deopotrivă.

Amestecaţi cu Tătari, Români şi Bulgari sau cu noii oaspeţi ai ţinutului dobrogean, Cerkezii, erau Turci în satele ce urmează:

Greci, Cerna, Hanciarca cu 15 case locuite de Turci şi Bulgari, Acpunar şi Ortachioi, între Măcin şi Babadag, Hassanlar, Rahman, Ali-faki şi altele în regiunea sud-vestică dealurilor Babadag-Măcin, Baltăgeşti cu 15 case turceşti, 35 tătăreşti şi 67 cercheze, Terdischioi, Satischioi şi altele la sud-vest de Hârşova, Anadol şi Karachioi la nord de Constanţa, Asiduluc la sudul acceluiaş oraş.

Peters cunoaşte ca locuite numai de Turci, satele *Kanatalfa* şi *Cârgelar* la vest de Babadag.

Impărţiţi în: 2000 agricultori şi meşeriaşi, 300 funcţionari administrativi şi religioşi şi 4500, cari ar fi reprezentat numărul celor ce formau puterea militară, Turcii atingeau în total cifra de 700 capi de familii [43]).

După datele statistice adunate de *A. Ritter zur Helle von-Samo*, pe baza hârtiilor ataşatului militar de pe lângă însărcinatul de afaceri al Austro-Ungariei la Constantinopol, rezultă că în anii 1873/74 elementul musulman din sangiacatele Tulcea şi Varna se ridică la cifra de 110.717 faţă de elementul creştin care era în număr de 60.937. Repartiţiunea acestei populaţiuni după cazale ar fi fost următoarea [44]):

		Localităţile	Locuitori bărbaţi		TOTAL
			Musulmani	Nemusulmani	
Sangiacatul Tulcea	Kazaua Tulcea	17	1.419	7.713	9.132
	Nahia Isaccea	10	34	2.649	2.683
	» Kilia	9	15.706	15.011	30.717
	» Mahmudia	11	6.124	8.934	15.058
	Kazaua Sene (Cerna-Vodă)	12	15.950	301	16.251
	» Babadag	58	12.326	3.672	15.998
	» Măcin	26	12.022	909	12.931
	» *Constanţa* . . .	34	1.395	2.598	3.993
	» Hârşova	39	163	850	3.013
	» Megidia	56	2.192	1.313	3.705
	Total . . .	272	67.331	44.150	111.481
Sang. Varna	Kazaua Varna	68	8.002	5.170	13.172
	» Provadia . . .	91	10.081	4.119	14.200
	» Balcic	72	6.333	3.618	9.951
	» Bazargic	109	13.040	3.381	16.421
	» Mangalia	75	5.930	499	6.429
	Total . . .	415	43.386	16.787	60.173

Jireček în 1876, constată că massa Tătarilor se afla în *Dobrogea de nord*, unde se stabilise în număr de peste 50.000; Turcii se găseau mai mult în sudul Dobrogei [45]).

După doi ani numai, în 1878, alte informaţiuni arată că Tătarii, în număr de 60.000, formau majoritatea relativă a populaţiunei din Dobrogea, unde ocupau un teritoriu de vre'o patruzeci de mile pătrate. Ei se ocupau cu plugăria, creştera cailor şi cămilelor şi făceau transporturile de mărfuri din lăuntrul ţării spre litoralul Mării-Negre.

Turcii, în număr de 2500 se găseau în paşalâcul Tulcei[46].

In raportul pe care prefectura de Tulcea îl înainta casieriei generale în 21 Decembrie 1878 se constată că erau 123 capi de familie musulmani sau 583 de suflete în Măcin; pentru alte plăşi sau localităţi nu se mai spune nimic de oarece informaţiunile acestea privind fiscul, nu interesa gruparea pe naţionalităţi a populaţiunei[47].

După următorul tablou al lui *Ubicini* se poate vedea care era numărul şi împărţirea elementului musulman în Dobrogea, după cazale, faţă de celalt element eterogen, în anul 1879[48]:

Numele Cazalelor	No. satelor şi oraşelor	Musulmani	Nemusulmani	TOTAL
Tulcea	17	2.838	15.426	18.264
Isaccea	10	68	5.298	5.366
Kilia	9	31.412	30.022	61.434
Sulina	12	31.900	602	32.502
Mahmudia	10	12.248	17.868	30.116
Babadag	58	24.652	7.344	31.996
Măcin	26	24.044	1.818	25.862
Constanţa	34	2.790	5.196	7.986
Hârşova	39	326	1.700	2.026
Megidia	56	4.384	2.626	7.010
Total general .	271	134.662	87.900	222.562

Prin urmare din totalul de 222.562 de suflete, majoritatea, în număr de 134.662, o formau musulmanii.

Statistica lui *Bieloserkovici* nu coprinde nici un Turc, nici un Cerkez, ci de-abia câţi-va Tătari, cari pentru tot sangiacatul Tulcei, abia atingeau cifra de 131 capi de familie, grupaţi în modul următor pentru jud. Tulcea: districtul Tulcea, corespunzător cu plasa Tulcea avea 127 familii şi districtul Babadag 3 familii, reprezentând 10 % din populaţiunea judeţului[49].

Din tabloul statistic anexat la sfârşitul lucrărei baronului *d'Hogguer*, în 1879, rezultă următoarea repartiţie a elementului turcesc şi tătăresc în Dobrogea:

Oraşul Tulcea: Tătari 224, Turci 300;
Districtul Tulcea: Tătari 464, Turci 520;
» Babadag: » 516, » 1192
» Constanţa » 4624, » 1388
» Cernavoda-Hârşova Tătari 180, Turci 264;
» Măcin: Tătari 304, Turci 1052;
» Sulina: » 112, » 96;

Adică în total erau 6424 Tătari și 4812 Turci în toată Dobrogea veche românească [50]).

După o statistică germană din 1879, totalul populațiunei din Dobrogea era de 116.732 de locuitori, din cari 24.314 erau Români, 16.479 Bulgari, 13.986 de diferite naționalități și *56.000 Mahomedani* [51]).

Prima expunere oficială a Județului Tulcea, în anul 1879, arată următoarea împărțire a familiilor Turcilor și Tătarilor;

PLĂȘI ȘI ORAȘE	Turci	Tătari	TOTAL
Plasa Babadag	579	259	838
» Tulcea	45	208	253
» Măcin	446	—	446
» Sulina	155	43	198
Orașul Mahmudia . . .	74	—	74
» Isaccea	102	—	102
Total . . .	1.401	510	1911

Din o altă statistică oficială din 1879, pentru județul Tulcea rezultă că Turcii erau în număr de 1180 de capi de familie cu un procent de 8.8 % și Tătarii 568 de familii cu un procent de 4.2 % din totalul populațiunei județului care atingea cifra de 13.555 familii [52]).

In 1880 cifra generală pentru toți Tătarii din Dobrogea era de 29.476 [53]).

Elementul cel mai numeros turco-tătar se afla în jud. Constanța, unde plășile Constanța, Megidia și Mangalia erau locuite în mare majoritate de populațiune tătară venită între 1853—1856.

Erau relativ numeroși Tătarii în plășile Hârșova și Silistra-Nouă.

Populațiunea turcă propriu zisă locuia în deosebi plasa Silistra-Nouă unde se găseau numeroși în satele: *Ghiuvegea* și *Tekechioi*. In plasa Mangalia, sate exclusiv turcești erau: *Hoscadân, Acârgea, Vallali, Daulichioi, Mustafaci, Icrebiler, Carachioi, Amzaci*. In plasa Constanța numai satele *Hasiduluc* și *Lazmahale* se puteau numi turce, pe când în plășile Megidia și Hârșova populațiunea turcă locuia la un loc cu cea tătară, formând totuși totdeauna mahalale deosebite.

Cifra totală era 14.947 suflete Turci și 22.584 Tătari [54]).

In ținutul Dobrogei-Nouă, Jirecek arată că în anul 1881 ele-

mentul musulman era de 62.092, iar în 1888 se ridica la 71.367 pentru ţinutul Silistrei, reprezentând, după sub împărţirile administrative, procentul următor din întreaga populaţiune [55]):

DISTRICTELE	TURCI	
	Anul 1881	Anul 1888
Balcic	40.0	38.8
Dobrici	55.3	53.1
Silistra	33.1	23.5
Bazaurt	75.2	—
Chaskioi	83.9	—
Kurt-bunar . . .	—	81.1
Akkadânlar . . .	—	90.1
Tutrakan	61.4	64.8
Balbunar	78.7	75.4
Bjala	42.6	31.[illegible]

Pentru vechea Dobroge românească, în anul 1882, cifrele următoare arată numărul Turcilor şi Tătarilor: jud. Tulcea 9300 Turci şi 8530 Tătari, iar jud. Constanţa 14.947 Turci şi 22.584 Tătari [56]).

Pentru intervalul 1880—1902 elementul turco-tătar, rămâne aproape staţionar, în jud. Constanţa, cu mici variaţiuni ici şi colo după cum se poate vedea din alăturatul tablou [57]).

	TURCI				TĂTARI			
	1880	1890	1900	1902	1880	1890	1900	1902
Plasa Constanţa . .	1.649	1.635	1.561	1.549	6.060	6.083	8.052	6.503
» Hârşova . .	1.245	672	1.143	971	1.437	2.286	1.466	1.305
» Mangalia . .	2.122	1.825	1.867	1.507	9.101	8.621	8.848	7.865
» Megidia . .	298	454	748	1.080	5.517	6.473	6.461	5.029
» Silistra-Nouă	5.812	3.428	2.601	2.400	1.383	2.219	1.704	1.156
Total . . .	11.126	8.014	7.920	7.507	23.498	25.682	26.531	21.858

După aceiaşi situaţiune a jud. Constanţa din 1904 numărul total în anul 1902 al Turcilor era de 7.507, iar al Tătarilor de 21.867, pentru intregul judeţ, repartizaţi pe comune după felul cum se află înşiraţi în tabloul următor:

Cum se aflau grupați Turcii și Tătarii, pe comune, în județul Constanța în anul 1902.

NUMELE SATELOR ȘI ORAȘELOR	TURCI		TĂTARI	
	Cetățeni români	Supuși străini	Cetățeni români	Supuși străini
Plasa Constanța				
Or. Constanța	154	323	761	350
Caraharman	101	6	54	—
Peletlia	5	—	—	—
Traian	—	—	—	—
	106	6	54	—
Caramurat	—	—	327	—
Carol I	—	—	350	—
Dorobanțu	—	—	162	—
	—	—	512	—
Caracoium	—	—	79	—
Cavargic	—	—	—	—
Cicrâcci	—	—	—	—
Cogealia	—	—	249	—
Mamaia	—	—	35	—
Palazu mic	—	—	3	—
Tașaul	91	—	158	—
	91	—	524	—
Cobadin	156	7	568	—
Gargalâc-mare	—	—	37	—
Gargalâc-mic	—	—	1	1
Șahman	—	—	181	—
	—	—	219	1
Hasancea	—	—	538	4
Mahometcea	—	—	247	—
	—	—	785	4
Murfatlar	—	11	145	28
Nazarcea	4	6	137	—
Omurcea	5	—	411	21
	9	6	548	21
Palaz mare	133	19	168	—
Anadolchioi	78	147	44	158
Canara	—	—	233	23
Horoslar	—	—	26	—
	211	166	471	181
Esteru	—	—	61	—
Ghelengic	—	—	217	10
Pazarlia	—	—	74	—
Seremet	—	—	94	—
	—	—	446	10

NUMELE SATELOR ȘI ORAȘELOR	TURCI		TĂTARI	
	Cetățeni români	Supuși străini	Cetățeni români	Supuși străini
Agigea	12	—	144	—
Haziduluc	169	10	4	—
Laz-mahale	19	—	36	—
Techirghiol	90	3	353	11
	290	13	537	11
Plasa Hârșova				
Calfa	—	—	—	—
Corugea	—	—	—	—
Haidar	—	—	—	—
Mahometcea	—	—	107	—
Rahman	—	—	—	—
Ramazanchioi	—	—	—	—
	—	—	107	—
Cadi-Câsla	—	—	—	—
Ciobanu	—	—	—	—
Dăeni	—	—	10	—
Gârliciu	—	—	—	—
Ghisdărești	—	—	—	—
Tichilești	—	—	—	—
Hârșova com. urb.	471	212	164	25
Aigâr-Amet	—	—	125	—
Ostrov	—	—	—	—
	—	—	125	—
Balgiu	—	—	—	—
Carapelit	—	—	63	—
Dulgheru	—	—	—	—
Saraiu	—	—	72	—
	—	—	135	—
Capugiu	—	—	114	—
Cartal	—	—	—	—
Erchesek	—	—	—	—
Muslubei	—	—	—	—
Muslui	—	—	267	—
Pantelimon	—	—	—	—
Satischioi	65	—	7	—
Siriu	5	—	259	—
Terzichioi	—	—	52	—
	70	—	699	—
Topalu	—	—	—	—
Boascic	—	5	—	—
	—	5	—	—
Dueran				
Topolog	121	31	30	10
	121	31	30	10

NUMELE SATELOR ȘI ORAȘELOR	TURCI		TĂTARI	
	Cetățeni români	Supuși străini	Cetățeni români	Supuși străini
Făgărașu-Nou	—	—	—	—
Urumbei	61	—	—	—
	61	—	—	—
Plasa Mangalia				
Agemler	—	—	226	4
Cioban-Isa	—	—	76	—
Sofular	—	—	—	—
	—	—	302	4
Azaplar	2	—	446	89
Carachioi	107	8	72	—
Eribiler	44	27	—	—
Mustafaci	37	16	12	1
	190	51	530	90
Alibei-chioi	20	—	—	—
Calfa-chioi	—	—	—	—
Canli-Cincur	—	—	252	—
Caraomer	12	—	239	—
Cerchez-chioi	—	10		—
Douluchioi	89	—	—	—
Docuzaci	33	5	—	—
Mamuslia	—	—	—	—
Ghiuvenlia	82	—	74	—
	236	15	565	—
Cavaclar	—	—	127	—
	—	—	128	7
	—	—	255	7
Becter	—	—	79	—
Cazil-Murat	—	—	96	—
Merdeveli-Punar	—	—	65	—
Terzi-Veli	—	—	43	—
	—	—	283	—
Acargea	—	—	—	—
Cadichioi	7	—	18	—
Casimcea	—	—	—	—
Chiragi	11	2	292	7
Deli-Uruci	—	—	101	10
Hoșcadiu	59	21	—	—
Papucci	—	—	—	—
Valala	37	5	—	—
	114	28	411	17
Amzacea	141	3	99	—
Edilchioi	—	—	220	8
Enge-Mahale	17	—	14	—
Uzunlar	—	—	167	—
	158	3	500	8
Casîcci	—	—	123	2
Buiuc-Enghez	13	7	206	9
	13	7	329	11
Ascilar	—	—	197	—
Baspunar	—	—	—	—
Copucci	—	1	—	—
Gheringec	32	—	401	6
Haidarchioi	—	—	—	—
	32	1	598	6
Mangalia	201	37	201	—
Carlichioi	—	—	—	—
Muratan-mare	—	—	117	—
» -mic	1	—	180	—
Urluchioi	—	—	—	—
Musurat	64	—	316	—
	65	—	613	17
Abdulah	37	—	88	—
Ebechioi	80	—	196	—
Osmanfacâ	—	—	242	—
	117	—	526	—
Osmancea	1	—	387	15
Mangen-Punar	—	—	—	—
Perveli	—	—	474	6
Tuzla	105	36	57	19
	105	36	531	25
Acbasi	—	—	190	7
Caricula	—	3	—	—
Hagilar	—	—	240	64
Ilanlâc	10	19	—	—
Sarighiol	—	—	149	29
	10	22	579	100
Mangea-Punar	—	—	—	—
Tatlageac-mare	62	1	128	4
Tatlageac-mic	—	2	316	[illegible]
	62	3	444	[illegible]
Topraisari	—	—	498	—
Plasa Medgidia				
Alacap	—	—	17	—
Cheostel	—	—	162	—
Docuzol	—	—	86	—
	—	—	265	—

NUMELE SATELOR ȘI ORAȘELOR	TURCI		TĂTARI	
	Cetățeni români	Supuși străini	Cetățeni români	Supuși străini
Biul-Biul mare	4	3	277	—
» mic	—	—	397	—
Endecarachioi	—	—	252	—
Turc-Murfat	27	—	—	—
	31	3	921	—
Beșaul	—	—	230	—
Carabacâ	—	—	—	—
Caugagi	—	—	—	—
Kertic-Punar	—	—	212	4
	—	—	448	4
Caratai	—	—	511	8
Hagi-Cabul	—	—	—	—
	—	—	511	8
Borungea	—	—	—	—
Chioseler	—	1	—	—
	—	1	—	—
Cerna-Vodă	387	12	7	11
Alibei-Ceair	—	—	—	—
Cocargea	—	—	29	—
Susușali-Bei	—	—	—	—
	—	=	29	—
Cochirleni	—	—	—	—
Ivrines	—	—	—	—
Adam Klissi	—	2	—	—
Arabagi	69	—	—	—
Enigea	—	67	—	—
Iusfanar	—	—	—	—
Mulciova	302	—	—	—
Polucci	—	—	—	—
	371	69	—	—
Caciamac	—	—	294	—
Idris-Cuius	4	19	247	5
Mahmut-Cuiusu	—	—	287	1
Mircea-Vodă	—	—	—	—
Peștera	—	—	—	—
	4	19	828	6
Megidia	121	62	1321	28
Rasova	—	—	—	—
Vlahchioi	—	—	—	—
	—	—	—	—

NUMELE SATELOR ȘI ORAȘELOR	TURCI		TĂTARI	
	Cetățeni români	Supuși străini	Cetățeni români	Supuși străini
Seimenii-mari	—	—	—	—
Seimenii-mici	—	—	—	—
Baltăgești	—	—	—	—
Chiorcișme	—	—	205	—
Saragea	—	—	—	—
Țașpunar	—	—	182	—
	—	—	387	—
Azizea	—	—	—	—
Celibichioi	—	—	30	—
Defcea	—	—	220	—
Derinchioi	—	—	—	—
Facria	—	—	—	—
Geabacu	—	—	—	—
Satu Nou	—	—	—	—
Tortoman	—	—	—	—
	—	—	250	—
Plasa Silistra				
Aliman	—	—	—	—
Almalâu	1	—	—	—
	1	—	—	—
Asarlâc	—	—	—	—
Cherim-Cuius	—	—	—	—
Chiol-Punar	—	—	—	—
Baeramdede	—	—	624	—
Cealmargea	—	—	34	—
	—	—	658	—
Beilic	—	—	—	—
Demircea	—	—	—	—
Bugeac	—	1	—	—
Canlia	—	—	—	—
Caranlâc	19	—	38	—
Curu-Orman	164	—	36	—
	183	1	74	—
Dobromir din deal	64	5	17	—
Dobromir din vale	81	—	—	—
	145	5	17	—
Carvan-mare	9	—	14	—
Carvan-mic	5	—	—	—
Velichioi	130	—	—	—
	144	—	14	—

NUMELF SATELOR ŞI ORAŞELOR	TURCI		TĂTARI	
	Cetăeţni ro-mâni	Supuşi străini	Cetăţeni ro-mâni	Supuşi străini
Cara-Amat	—	—	—	—
Cuzgun	—	—	—	—
Urluia	—	—	—	—
Enisenlia	67	—	8	—
Bazargbian . . .	38	—	40	—
Ciucur-chioi . .	103	—	99	—
Nastradin . . .	34	—	33	—
Techechioi . . .	107	—	36	—
	349	—	216	—
Gârliţa	19	—	—	—
Galiţa	—	—	—	—
	19	—	—	—
Cuiugiuc	139	12	—	—
Esechioi	151	13	104	—
	290	25	104	—
Calaici	323	—	—	—
Ghiuvegea . . .	33	2	—	—
	356	2	—	—
Coslugea	—	—	—	—
Lipniţa	—	—	—	—
	—	—	—	—

MUMELE SATELOR ŞI ORAŞELOR	TURCI		TĂTARI	
	Cetăţeni ro-mâni	Supuşi străini	Cetăţeni ro-mâni	Supuşi străini
Baspunar	208	—	—	—
Cara-aci	55	—	—	—
Dumircea	—	—	—	—
Hairanchioi . . .	48	—	—	—
Skender	100	—	—	—
	411	—	—	—
Mârleanu	—	—	—	—
Oltina	2	—	—	—
Câşla	—	—	—	—
	2	—	—	—
Ostrov	17	8	4	—
Parachioi . . .	—	—	—	—
Regep-Cuius . .	226	6	56	—
Techederesi . . .	200	—	13	—
	426	6	69	—
Pârjoaia	3	—	—	—
Satu Nou . . .	7	—	—	—
	10	—	—	—

TOTAL GENERAL

PLASA	TURCI		TĂTARI	
	Cetăţeni ro-mâni	Supuşi străini	Cetăţeni ro-mâni	Supuşi străini
Constanţa	1.017	532	5.897	606
Hârşova	733	248	1.270	35
Mangalia	1.304	203	7.552	322
Medgidia	914	166	4.972	57
Silistra-Nouă	2.353	47	1.156	—
Total	6.311	1.196	20,847	1.020
	7.507		21.867	

In judeţul Tulcea numărul Turcilor, în anul 1904, era de 3351 de suflete, iar cel al Tătarilor de 2160 de suflete, reprezentând cei dintâi un procent de 2.48 %, iar ceilalţi 1.59 % din totalul populaţiunei acestui judeţ care atingea cifra de 136.213 suflete. Repartiţiunea lor era după cum urmează:

Cum se aflau grupaţi Turcii şi Tătarii, pe Comune, în judeţul Tulcea, în anul 1904. (După Luca Ionescu, Jud. Tulcea, Dare de seamă prezentată Consiliului Judeţean. Bucureşti 1904).

No. curent	PLASA ŞI COMUNA	Turci	Tătari
	Plasa Babadag		
1	Alibe-chioi	—	252
2	Armutlia	30	22
3	Atmagea	—	—
4	Babadag	393	18
5	Baschi-oi	—	—
6	Beidaud	—	—
7	Canlâ-bugeac . . .	—	—
2	Caraman-chioi . .	—	—
9	Caranasuf	—	177
10	Casap-chioi	3	—
11	Casimcea	47	120
12	Ceamurli de jos . .	—	—
13	Ceamurli de sus .	78	—
14	Ciucurova	40	13
15	Cogelac	29	—
16	Congaz	—	—
17	Enisala	—	—
18	Jurilofca	6	—
19	Nalbant	239	—
20	Orta-chioi	301	—
21	Potur	—	—
22	Sari-chioi	—	—
23	Slava Rusă . . .	1	—
24	Ţoxof	—	566
25	Zebil	—	—
	Total . . .	1.167	1.172
	Plasa Măcin		
1	Balabancea . . .	110	—
2	Carcaliu	—	—
3	Cârjelari	19	210
4	Cerna	33	12
5	Coiumpunar . . .	—	—
6	Greci	181	15
7	Isaccea	646	—
8	Jijila	1	—
9	Luncaviţa	—	—
10	Măcin	544	22
11	Pecineaga	—	1
12	Pisica	—	—
13	Satu-Nou	—	—
14	Turcoaia	8	—
15	Văcăreni	2	—
	Total . . .	1.544	260

No. curent	PLASA ŞI COMUNA	Turci	Tătari
	Plasa Sulina		
1	Chilia-Veche . . .	—	—
2	Caraorman	—	—
3	Sfiştofca	—	—
4	Satu-Nou	—	—
5	Sft. Gheorghe . .	1	—
6	Sulina	195	3
	Total . . .	196	3
	Plasa Tulcea		
1	Agighiol	—	—
2	Beştepe	—	2
3	Cataloi	—	—
4	Câşla	60	—
5	Frecăţei	117	—
6	Mahmudia	—	122
7	Malcoci	—	—
8	Meidan-chioi . . .	—	—
9	Morughiol	—	77
10	Nicoliţel	2	—
11	Parcheş	—	—
12	Sarighiol	—	—
13	Sarinasuf	36	324
14	Satu-Nou	1	—
15	Somova	—	—
16	Teliţa	—	—
	Total . . .	216	525
	Recapitulaţie		
1	Plasa Babadag . .	1.167	1.172
2	» Măcin . . .	1.544	260
3	» Sulina . . .	196	3
4	» Tulcea . . .	216	525
5	Oraşul Tulcea . .	228	200
	Total . . .	3.351	2.160

In 1905 aveam în jud. Constanța 23.208 Tătari și 7.245 Turci, iar în jud. Tulcea 2.160 Tătari și 3.351 Turci [58]).

In 1910 statistica pentru județul Constanța găsește că Turcii erau în număr de 6.766 și Tătarii în număr de 21.659, la cari s'ar putea adăuga suma de 2.343 ce reprezintă pe Țiganii Turci și creștini [59]).

Pentru județul Tulcea expunerea situațiunei județului din 1913 arată cifra de 4.341 Turci, 1.706 Tătari și 584 Țigani turci [60]).

Recensământul bulgar din 1910 stabilise pentru jud. Durostor și Caliacra, cari formează astăzi noua Dobroge românească, numărul de 106.830 de Turci și 11.584 de Tătari. Ei locuiau mai cu seamă partea de apus a ținutului, unde în unele părți se aflau în mase compacte, ca între *Balabanlar, Akkadanlar, Kurtbunar* și noua frontieră română-bulgară. Această regiune din noua Dobroge românească face parte din centrul regiunii Deliormanului, ținut păduros, care începând din valea *Beli-Lom,* aproape de Razgrad, se continuă către sud până în valea râului Provadia înainte de Șumla și la nord până în Dunăre. După cum am arătat mai sus, acest ținut a fost foarte puternic colonizat cu Turci explicându-se astfel predominarea elementului musulman încă și astăzi.

«Turcii din Deliorman, cunoscuți sub numele general de *Iuruci*, se disting prin statura lor înaltă și prin constituția lor puternică. Pentru aceasta populațiunea bulgară vecină îi numește «*Gadjali*», cuvânt turc care însemnează «oameni puternici».

Elementul turc era mai numeros încă înainte de 1877. După această dată și mai cu seamă în anul 1881 un foarte mare număr de Turci au emigrat din această parte; în locul lor au venit Bulgari, fie din părțile Traciei turcești, fie din părțile Dobrogei vechi române [61]).

Chiar mai târziu districtele cari ofereau cele mai compacte mase de Turci erau: Balcic, Dobrici, Kurtbunar,..,. Silistra Turtucaia [62]).

Ultima statistică românească din 1913, constata că totalul populațiunei musulmane atingea pentru întreaga Dobroge veche română cifra de 41.442 suflete, reprezentând 10.9% din totalul populațiunei, descompunându-se în 21.350 Tătari cu 5.6% și 20.092 Turci cu procentul de 5.3%, după următorul tablou [63]):

Elementul turc și tătar așezat în orașele și orășelele Dobrogei-vechi după recensământul încheiat de direcțiunea statisticei din Ministerul de Domenii la 1 Ianuarie 1913.

No. curent	ORAȘUL	Turci	Tătari	TOTAL
1	Constanța	2.451	277	2.728
2	Cernavodă	759	40	799
3	Cuzgun	35	—	35
4	Hârșova	853	14	867
5	Mangalia	433	145	578
6	Megidia	312	1.574	1.886
7	Ostrov	57	—	57
	Jud. Constanța	4.900	2.050	6.950
1	Tulcea	601	74	675
2	Babadag	313	36	349
3	Chilia-Veche	—	—	—
4	Isaccea	681	11	692
5	Mahmudia	27	100	127
6	Măcin	715	—	715
7	Sulina	311	—	311
	Jud. Tulcea	2.648	221	2.869
	Dobrogea	7.548	2.271	**9.819**

Elementul turc și tătar urban și rural din ambele Județe ale Dobrogei-vechi după recensământul general din 1913.

No. curent	Naționalitatea	Jud. Constanța			Jud. Tulcea			Dobrogea			%
		Urbană	Rurală	Totală	Urbană	Rurală	Totală	Urbană	Rurală	Totală	
1	Tătari	2.050	18.159	20.209	221	920	1.141	2.271	19.079	21.350	5.6
2	Turci	4.900	10.033	14.933	2.648	2.511	5.159	7.548	12.544	20.092	5.3
		6.950	28.192	35.142	2.869	3.431	6.300	9.819	31.623	41.442	10.9

Pentru județul Durostor, — căci o situațiune completă a județului Caliacra nu ne-a putut sta la îndemână — dăm tabloul următor, după care se poate mai bine urmări numărul și localitățile elementului etnic care ne interesează, în anul 1914;

Cum se aflau aşezaţi Turcii şi Tătarii în judeţul Durostor la 1 Decembrie 1914. (După „Expunerea situaţiunei Judeţului Durostor" (1914) de I. N. Comărăşescu.

No. curent	DENUMIREA COMUNEI	Turci	Tătari
	Plasa Silistra		
1	Alfatar	3	—
2	Babuc	—	—
3	Calipetrova	—	—
4	Cainargeaua-mare .	1.005	—
5	» -mică .	1.019	-
6	Caraorman . . .	—	—
7	Chiose Aidin . . .	979	175
8	Pândicli	76	—
		3.082	175
	Plasa Turtucaia		
1	Antimova	139	—
2	Belica	260	43
3	Covangilar	3.383	—
4	Denizler	979	—
5	Senova	691	—
6	Satul-vechiu . .	—	—
7	Turcşmil	2.592	—
		8.044	43
	Plasa Acadânlar		
1	Acadânlar	4.101	—
2	Doccelar	5.517	—
3	Rahman Aşiclar .	1.752	—
4	Siniru-Nou	712	—
5	Sungurlar	2.903	—
6	Uzul-chioi	4.158	—
		19.143	—

No. curent	DENUMIREA COMUNEI	Turci	Tătari
	Plasa Doimuşlar		
1	Aidemir	—	—
2	Balabanlar	5.461	140
3	Bozna	3.169	—
4	Cocina	1.896	—
5	Doimuşlar	2.763	—
6	Aschioi	343	—
7	Popina	—	—
8	Srebârna	—	—
9	Vetrina	—	—
		13.632	140
	Plasa Sarsânlar		
1	Ahmatlar	3.337	—
2	Astvat-chioi . . .	2.887	—
3	At-chioi	1.086	—
4	Atmageaua-tătărească . .	2.815	—
5	Cadi-chioi	204	—
6	Chiose-Abdi . . .	3.408	—
7	Garvan	—	—
8	Rahova de jos . .	1.246	—
9	Sarsanlar	2.871	—
10	Vishioi	1.917	—
		19.731	—
1	Silistra (oraş) . . .	5.960	—
2	Turtucaia (oraş) . .	2.962	—
		8.922	—

Tablou de numărul locuitorilor Turci şi Tătari pe întregul judeţ Durostor

		No. locuitorilor pe comune urbane	No. locuitorilor pe comune rurale	Total general
1	Turci	8.922	63.632	72.554
2	Tătari	—	704	704
		8.922	64.336	73.258

In general suma totală a Turcilor și Tătarilor în amândouă Dobrogile — cea veche și cea nouă — este de *208.666* de suflete, cari după județe sunt repartizate astfel [64]):

DISTRICTUL		TĂTARI	TURCI
Constanța	Oraș . . .	2.050	4.900
	Sat	19.159	10.033
	Total .	21.209	14.933
Tulcea	Oraș . . .	221	2.648
	Sat	920	2.511
	Total .	1.141	5.159
Total general .		22.350	20.092
Caliacra . .		9.419	58.405
Durostor . .		2.957	95.443
Total .		12.376	153.848
		166.224	

Calculând după acest tablou procentul pe care-l reprezintă în fiecare județ, găsim următoarele cifre:

Jud. Tulcea: Tătari 0.7 %, Turci 3.0 %
» Constanța: » 10.1 %, » 7.2 %
» Caliacra: » 6.2 %, » 38.2 %
» Durostor: » 2.2 %, » 71.2 %

* * *

Puternicul element de colonizare, musulman, așczându-se mai cu deosebire în răsăritul, centrul și sudul Dobrogei, regiuni ce vor fi fost atunci slab populate, a imprimat toponimiei Dobrogei, un caracter aproape cu desăvârșire turanic.

Ceace este mai caracteristic e faptul că nu găsim decât foarte rar resturile vechilor numiri de localități din epoca romană sau bizantină, cum e cazul mai frequent în părțile Rumeliei sau ale Traciei mijlocii și răsăritene. Lipsa unor astfel de resturi topice, chiar sub cea mai barbară formă reprezentată prin graiul turco-tătar, ne-ar face să credem că numele unor astfel de localități din epoci mai vechi începuseră să fie părăsite sau uitate cu desăvârșire

din cauza tot mai marei lipse de populaţiune în vremea când elementul osmanlâu se aşează puternic şi definitiv în părţile de odinioară ale Scythiei minor.

Din cele 3.776 numiri topice ale Dobrogei vechi, dintre cari 367 sunt nume de sate, iar celelalte 3.409 sunt nume de văi, coline, dealuri, lacuri, râuri, bălţi etc., 2.338 sunt nume turco-tătare, reprezentând astfel un procent de 61.89 0/0 din totalul numirilor toponimice a întregei Dobroge vechi româneşti — socotindu-se această cifră după harta cea mai amănunţită, adică la scara 1/10.000 — ceiace ne arată că aproape trei sferturi din totalul acestor numiri se datoreşte aşezărilor elementului de care ne ocupăm [65]).

Uneori se întrebuinţează numiri de păsări pentru a insemna o localitate ca:

Atmadjea [pasăre de pradă, uliu] sat în jud. Tulcea;
Balabancea [erete; *balaban* nom d'un épevier ou faucon blanc à tête épaisse;], sat în jud. Tulcea la sud-vest de Nicoliţel;
Bülbül [privighetoare], două sate în jud. Constanţa;
Cuzgun [corb] sat în jud. Constanţa;
Cartal [vultur] sat în jud. Constanţa la răsărit de Hârşova;
Gargalâc [ciorărie], două sate în jud. Constanţa: Gargalâcul mare şi Gargalâcul mic sau cum sunt însemnate pe alte hărţi: Tătar Gargalâc şi Bulgar-Gargalâc;
Palaz [cloşcă şi uneori însemnează şi puiu] sat la nord de Constanţa;

Se întâlnesc uneori numiri topice în strânsă legătură cu numele de arbori sau plante:

Armutlia [poate în legătură cu *armud* = pară] sat în jud. Tulcea la nord-vest de Babadag;
Cara-agaci [etimologic înseamnă: copacul negru; ulm], sat în jud. Caliacra la sud-vest de Bazargic;
Kyzil-agaci [Copacii roşi];
Cavaclar şi *Cavacli* [plopii]
Cilic [pe lângă semnificaţia de oţel, mai are şi pe aceia de *fragă* şi *butaş*, cu cari credem că e mai în strânsă legătură localitatea *Cilic* din jud. Tulcea];
Ghelingic [lalea sălbatecă, dedeţel; uneori însemnează şi nevăstuică], se găseşte satul cu acest nume la sud de satul Pantelimonul de jos în jud. Constanţa;
Orman [pădure], e întrebuinţat des în compunere cu alte vorbe:
Cara-Orman [pădurea neagră], *Ceatal-Orman* [pădurea despicată], *Deli-Orman* [pădurea nebună] etc;
Pelit sau *Pelid* [însemnează stejar], e întrebuinţat sub forma *Carà-pelit* [stejarul negru], sat în jud. Constanţa şi Durostor;

Uzum [vie] de unde *Uzum-bair* [dealul viei]. Se află deal cu acest nume la cota 194 între Slava-rusă și Slava-cerkeză, altul la răsărit de Cataloi între cotele 141—202, iar altul la apus de satul Camber între cotele 214—193. Se mai găsesc încă în Dobrogea o mulțime de localități cu acest nume, ceiace însemnează că cultura viței de vie era răspândită odinioară în Dobrogea...

Unele sate ne arată ocupațiunile sau alte particularități ale locuitorilor:

Azaplar [satul Azapilor], localitate în jud. Constanța la răsărit de Mangalia:
Arabagilar [harabagii] localitate pe șoseaua Silistra-Turtucaia;
Bazarghian [negustorul] sat lângă Cuzgun, jud. Constanța;
Calfa [băiat] sat în plasa Hârșova;
Capugi [portar], sat în plasa Hârșova, com. Șiriu;
Casap-chioi [satul măcelarilor] pe malul lacului Razim între Sariurt și Caranasuf;
Cârjelari [satul Cârjaliilor?] localitate în jud. Tulcea la răsărit de Pecineaga;
Caucagi [zurbagii sau hărțăgoșii] sat în plasa Megidia, jud. Constanța;
Covangilar [crescătorii de albine, apicultorii). sat în jud. Durostor;
Dulgher [tâmplar] sat în jud. Constanța;
Hamamgia [aceia care ține o baie] sat în jud. Tulcea;
Kiradji [chirigii, acei cari fac cărăușerie] sat în jud. Constanța;
Nalbant [potcovarul] sat în jud. Tulcea;
Odagii [cei cari țin odăi] sat în jud. Durostor;
Terzi-chioi [satul croitorilor], sat în jud. Constanța la răsărit-sud de Hârșova;

Deasemenea în legătură cu animalele se întâlnesc numiri de localități printre cari însemnăm:

Aigâr-Amet [Amet armăsarul] sat în jud. Tulcea la răsărit de Ostrov; vorba se întrebuințează și ca nume de persoană.
Cara-Coci [berbecii negri sau oaia sălbatecă: *ovispoli*], sat la sud-vest de Acadânlar, în jud. Durostor;
Coium-punar [fântâna oii], sat mic la nord de Aigâr-Amet în jud. Tulcea:
Coium-tepe [dealul oii]
Congaz [viermele de gunoi: *Conguz* = Mistkäfer (Gymnopleurus)], sat în jud. Tulcea la nord de Babadag;
Curt-bunar [fântâna lupului], sat pe șoseaua Silistra-Bazargic;
Taușan [iepurile], cota 170 la sud-vest de satul Coiumpunar jud. Tulcea; Se întâlnește și în multe compuse.
Teké [țapul; sub forma *Tekké* înseamnă mânăstire de dervişi] se găsesc văi însemnate cu acest nume;

Tekirghiol [lacul lui Tekir; *Tekir* înseamnă însă mreană şi roşioară sau ochiană (un fel de peşte mic)], lac la sud de Constanţa*).

Se găsesc coprinse în numiri câte odată şi populaţiunile pe cari aşezarea Tătarilor sau Turcilor le va fi întâlnit aici sau cari vor fi avut oarecari legături caracteristice cu aceste locuri. Aşa bunăoară.

Anadol-chioi [satul Anadolenilor] lângă Constanţa;
Arnaut-chioi [satul Arnauţilor sau Albanezilor]
Bulgar-Amsali, sat dispărut astăzi, existent însă pe marea hartă rusească a războaelor din 1828-1829, având mai puţin de 5 curţi;
Laz-mahalà [mahalaua Lazîlor] sat în jud. Constanţa;
Urum-bei [principele grec; căci *Urum* se întrebuinţează în limba turcă ca să numească populaţiune greacă. cf. *Jirecek în Archaeologisch-ephigraph. Mittheilungen* X p. 169], sat în jud. Tulcea;
Vlah-bair, *Vlah-chioi*, o movilă, o pădure şi un sat, toate aşezate pe malul Dunărei între Raşova şi satele Mârleanu-Aliman;
Vlahlar [Vlahii] sat situat puţin mai la sud de Ekrene 66).

Uneori iată ce înseamnează denumirile turceşti întrebuinţate ca numiri topice:

Ac-bunar [fântâna albă] sat în jud. Tulcea, la sud-est de Cerna;
Accic-tepe [dealul alb sau dealul de argint], la sud de Isaccea;
Altân-tepe [dealul roş sau dealul cu aramă], deal care conţine mine de cupru în sudul jud. Tulcea;
Baba-dag [muntele strămoşului], în jud. Tulcea;
Bair [movilă] cu compusele lui: *Cara-bair* movila neagră] lângă Dunavăţul de jos, *Taş-bair* [movila de piatră];
Baş-bunar [fântâna căpeteniei] sat în jud. Tulcea, plasa Babadag, între Topolog şi Slava-rusă;
Baş-chioi [satul căpeteniei], în jud. Tulcea la nord-vest de Babadag;

*) Aceşti câţiva termeni în strâns raport cu păstoritul, arată că ocupaţiunea păstoritului a avut un rol însemnat în viaţa coloniştilor Turci şi Tătari din Dobrogea.

Cele câteva numiri amintite mai sus împreună cu o mulţime de localităţi cari se găsesc în Dobrogea şi cari poartă numele de *căşlă* [ce înseamnă pe lângă «locuinţă de iarnă» Winterwohnung cf. *Vambery, Die primitive Cultur des Turkotatarischen Volkes* pg. 25, şi «lieu de campement et de vaine pâture pour les bestiaux pendant l'hiver», *Barbier de Meynard* l. c. II, 594], ne trimit la viaţa nomadului rătăcitor, care izbit de însuşirile naturale ale fiecărei localităţi le şi numeşte cu termenii în legătură cu aceste caracteristice. Aşa e cazul aşezărilor ungureşti în pustia Tisei, a Românilor macedoneni ce-şi numesc locurile după «chetre» (stânci) [chiatra laie] după livezi, după lunci, după «fântâne» şi «şipote», şi tot asemenea s'a întâmplat cu Tătarii din Bugeac.

Băltăgeşti [dela baldag = mâner de sabile sau topor] sat în jud. Constanţa;
Bei-bugeac [cotul beciului] sat în plasa Tulcea, jud. Tulcea;
Bogaz [gâtlej, vărsare] denumirea gurilor Dunării la vărsarea lor;
Bugeac [colţ, unghiu] sat în jud. Constanţa, la nord de Ostrov şi deal în faţa Galaţilor;
Bunar [fântână] întrebuinţat mai mult în cuvinte compuse;
Burun [nas, cap, promontoriu] întrebuinţat mai mult în vorbe compuse ca *Taş-burun* [cap de piatră], promontoriu în lacul Razim, lângă Jurilofca;
Cadi-Câşla [câşla cadiului] şi *Chedi-chioi* [satul chediului];
Caceamac [ţesală; în limba Tătarilor de azi din Dobrogea înseamnă şi mămăligă], sat pe şoseaua Casimcea-Pantelimonul de sus;
Cairac [teren alunecos, povârniş], deal la nordul Comunei Sarinasuf;
Câmbv [din forma amber? care înseamnă chilimbar?] sat la nord-est de Babadag;
Canară [abator, măcelărie; mai rareori înseamnă stâncă] sat la nord-vest de Constanţa;
Calaici [servitor, rob] sat la frontiera veche a Dobrogei, în jud. Constanţa;
Caralar [negrele] sat la sud-vest de Acadânlar jud. Durostor;
Cara-su [apă neagră şi mai adânc] vale între Cernavoda-Constanţa;
Chemanlar [arcaşii? dela cheman = arc] sat în jud. Durostor;
Ceatal [furcă], localităţi unde se bifurcă cele trei braţe ale Dunării;
Câşla [stână] sat în jud. Tulcea lângă Somova;
Ceair [fâneaţă], întrebuinţat pentru numiri de văi;
Ceamurlia [glodăriile] sate în jud. Tulcea:
Cherhană [locul unde se aduce peştele şi se sărează], numele punctelor de pescărie din deltă;
Chioi [sat] întrebuinţat în foarte multe compuse ca: Anadol-chioi, Alibei-chioi, Orman-chioi, Orta-chioi, Baş-chioi, Cala-chioi, Caraman-chioi, Casap-chioi, Ceauş-chioi, Ceelen-chioi, Celebi-chioi, Cuciuc-chioi, Dere-chioi, Duna-chioi, Emir-chioi, Eni-chioi, Hairan-chioi, Ienidze-chioi, Eschi-chioi, Kujubei-chioi, Karassu-chioi, Karaveli-chioi, Kurudză-chioi, Kadi-chioi, Laz-chioi, Mahmut-chioi, Meidan-chioi, Mansir-chioi, Sari-chioi, Satis-chioi, Terzi-chioi, Usat-chioi. etc.

Notă. Aceste consideraţiuni de natură topică ne silesc să credem ca Osmanlâi din Dobrogea la început se ocupau mult şi cu păstoritul, petrecând vara în corturi de pâslă ce puteau adăposti 14—16 familii, iar iarna în case de lemn cât se poate de proaste după cum ne informează şi Paul de Alep (*l. c.* pg. 42) i «Toate locuinţele lor sunt pe malurile Dunării şi sunt clădite din lemn şi trestii», neţinând niciodată la locuinţe mai frumoase şi mai solide ba chiar, «habotnicii musulmani îşi băteau joc de nebunia şi vanitatea creştinilor, aceste «capre» şi «maimuţe», cari păreau că-şi clădesc locuinţe pentru veşnicia interzisă oamenilor».

Curu-culac [valea seacă] [culac = ureche şi vale, curu = sec] vale în plasa Megidia;

Dèdè [bunic] în compuse ca Bairam-dèdè [sărbătoarea bunicului];

Dèrè [vale] întrebuinţat mai ales in compunere;

Dervent [strâmtoare];

Gaidar [cruzii, perfizii, trădătorii]

Ghecet [trecere] localitate în faţa Brăilei, in jud. Tulcea;

Ghiol [lac, baltă] întrebuinţat într'o mulţime de compuse ca: *Adjè-ghiol* [lacul sărat], *Sari-ghiol* [lacul galben], *Moru-ghiol* [lacul albastru], *Tekir-ghiol* [lacul lui Tekir];

Ghiuvegeà [şes, întins] sat în jud. Constanţa;

Hagilar [pelerinii] sat în jud. Tulcea;

Hasarlâc [fortăreaţă mică]

Hisar [fortăreaţă, întăritură], întrebuinţat în compuse ca *Toprak-issar* [locul întărit] sat în jud. Constanţa;

Iaïla [locuinţă sau tabără de vară] sat în plasa Măcin, pârâu pe tritorul acelui sat, *Iaïla-bair*, deal pe teritorul comunei Babadag;

Ieni [nou] întrebuinţat foarte des în compuse ca *Ieni-chioi* [satul-nou];

Ierkessek [brazdă (Erdeinschnitt)] sat în jud. Constanţa;

Iil = an [*'ara-bi-yil* = an de 354 zile; ar fi oare numele satului *Caraïbil* din Comuna Sarinasuf, jud. Tulcea?]

Iman-cişmé [ceşmeaua imanului], sat în jud. Tulcea. *Iurt* [pământ de locuit] în compuse ca *Sari-iurt* [pământ galben] sat în jud. Tulcea;

Mandra [târlă, stână [bercail, parc du betail cf. *Barbier de Meynard* l. c. I. 721] localitate deasupra satului Agighiol, înspre Enichioi, jud. Tulcea;

Meşelic [dela mési'alé = tufan, luminiş] numele unei mici pădurici lângă Beş-tepe;

Megidia [numită de Sultanul Abdul-Megid, (glorioasă) târg în jud. Constanţa;

Orta [mijloc] în compuse ca *Orta-chioi* [satul din mijloc] sat în jud. Tulcea;

Pazarlia [târg] sat în jud. Constanţa;

Potur [îndoitură, cută a terenului; uneori însemnă şi pantaloni] sat în jud, Tulcea;

Rahman [pomanagiu, milog], sat în jud. Constanţa:

Ramazan [sărbătoarea] întrebuinţat în compuse ca *Ramazan-chioi*;

Seimeni [o parte din ieniceri purtau acest nume *] sat în jud. Constanţa pe malul Dunării.

Sarâ-nasuf = [nisip galben] sat în jud. Tulcea ca şi *Cara-nasuf* [nisip negru];

---

*) *N. Iorga. Istoria armatei româneşti* Bucureşti 1919 vol. II pg, 125 nota 2: «Hi [Semeni] sunt natione Thracum collecti pedites, audax et expeditum, verum inconstans ac seditiosum militiae genus».

Sarai [aşezare, palat] sat în jud. Constanţa;
Silistra [fluer];
Su [apă] în compuse: *Cara-su* [apă neagră] vale în jud. Constanţa;
Tèpè [vârf, colină] întrebuinţat des în compuse ca *Beş-tepe* [cinci coline] sat şi dealuri în jud. Tulcea;
Topal [schiop] sat în jud. Constanţa;
Toprak [loc];
Tuzla [sărata] sat în jud. Constanţa pe malul Mărei-Negre;
Varoş [mahala întărită; provine din ungurescul Varos] sat lângă Hârşova;
Zebil [cişmeà] sat în jud. Tulcea.

Nu puţine din localităţile Dobrogei au terminaţiunea *cig*, *gic* sau *lar* ca: Boazgic, Beilic, Ghelingic, Alfatar, Alaklar, Sofular, Singurlar etc. forme ce se găsesc repetate des şi spre sud, dealungul coastelor Mării-Negre şi în toată Tracia [67]).

* * *

Intregul conglomerat turco-tătar din Dobrogea e astăzi într'o complectă decădere.

Ducând o viaţă deosebită de a celorlalte elemente ale populaţiunei, e silit chiar prin aceasta să se menţină într'un fel de rezervă care-l împedică ca să fie un factor activ şi de progres, în ori şi ce direcţiune, pentru viaţa provinciei dobrogene. Deşi li s'au dat o mulţime de privilegii, în ceia ce priveşte regularea vieţei publice cât şi a diferitelor raporturi dintre dânşii în conformitate cu prescripţiunile lor religioase, totuşi se pare că se simt stingheriţi şi de aceia la anumite intervale au emigrat şi emigrează, ducându-se în Turcia europeană sau asiatică.

Locuind în sate lipsite de orice vegetaţie, Tătarii mai ales ocupă ţinuturi asemănătoare celor din stepă, pe când Turcii sunt aşezaţi, în judeţul Tulcea mai cu osebire, în regiunea dealurilor şi pădurilor. Refractari noilor condiţiuni de viaţă modernă, ei se ocupă încă în mod rudimentar cu plugăria şi creşterea vitelor, cu deosebire a cailor; Turcii din oraşe se îndeletnicesc şi cu negustoria.

Astăzi atât Turcii cât şi Tătarii sunt un element paşnic şi onest, care este ameninţat să se stingă încetul cu încetul, urmând par'că declinul pe care fatalitatea li l-a hărăzit şi aici ca şi în fosta împărăţie turcească aşa de puternică şi de ameninţătoare odinioară.

NOTE

[1]) *Hammer-Purgstall, Geschichte der goldene Horde în Kiptschak das ist der Mongolen in Russland* Pesth 1840 p. 176, 179—180 *Hammer-Ioseph. Geschichte des osmanischen Reiches* Pesth (erste Ausgabe) vol. I pg. 121; vol. III pg. 202 și 799—800; vol. VIII pg. 254; Ibidem... (zweite verbesserte Auflage) Pesth 1836 vol. I pg. 117;

C. Jirecek, Geschichte der Bulgaren pag. 380 (după Hammer).

Asupra înmormântării luî Ssaltukdede la Babadag, există tradițiunea și în veacul al XVII, căci Evleia Celebi amintește despre ea.

[2]) *N. Iorga, Geschichte des rumänischen Volkes* I 281.

[3]) *Hagi-Calfa* Tab. cronol. anno 793 (= 1391) apud. *Ioseph von Hammer, Gesch. osm. Reiches* (1834) vol. I pg. 187.

[4]) *N. Iorga, Gesch d. osm. Reiches* vol. I. p. 375; N. Iorga, *Gesch. d. rum. Volkes* I. p, 303, II p. 388 · N. Iorga, *Chilia și Cetatea Albă* p. 69—70; *D. Onciul, Mircea cel Bătrân (*cuvântare comemorativă la cinci sute de ani dela moartea lui, București 1918 nota 29.

Chronica dell'origine e progressi della cassa ottomana composta da Saidino Turco eccellentissimo historico în lingua turca. Parte prima.... Tradotta da vincenzo Brotulti Ragusco.... Viena 1649 pg. 343—344:

«Quidi partitose arrivò alla ripa del Danubio. Onde l'esercito vittorioso d'ordine Regio passò all'altra banda del Danubio, e scoise la Valachia.

De più ordinò, che alla ripa del detto fiume fabricassero un gran città chiamata jer-ghioschi (= Giurgevo). Et anco fece restaurare e rinovare le Fortezze di *Sachgi* (= Saccea) e di *Ieni-Sala* (San-Giorgio).

In tanto gl'exursori ottomani saccheggiata la Valachia, e menati via fanciulli beli come il sole, e fanciuli vaghe comme la rosa; sene ritornarono con varie spoglie alta Corte Regia».

[5]) *G. Miletici, Das Ostbulgarische* în Schriften der Balkan-Commission der Kaiserlichen Akademie Wien (1903) [linguisticche Abtheilung] col. 12;

C. Jrecek, Das Fürstenthum Bulgarien pag. 140; *N. Iorga Gesch. d. osm. Reiches* I. pag. 207, 259, 260, 460;

G. Hertzberg, Die Ethnographie der Balkan-Halbinsel im 14 und 15 Iahrhundert în Peterman's Mittheilungen 1878 (24 Band) pg. 126, 133—134; *C. Jirecek, Etnograficeski promenenia vă Bălgaria otă ocnovanieto na Kniajestvoto* în *Sbornik* (Sofia) V pg. 501, 504; *M. Drinov, Istoricesko osveatlenie vărhă statistikata na narodnostitea vă istocinata castă na Bălgarskoto Kniajestvoto* în *Periodicesko Spisanie* (1884) VIII pag. 73;

C. Jirecek, Einige Bemerkungen über die Überreste der Petschenegen und Kumanen în Sitzber d. Kön. böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften (philosophische-historische-philologische Classe) 1884 p. 18 nota.

C. Jirecek în *Archäologisch-epigraphische Mittheilungen* X (1886) p. 130.

[6]) *Donado da Lezze, Historia Turchesca* (1300—1514) publicată adnotată, împreună cu o introducere de I. Ursu (ed. Academiei Române) 1919. (Vezi introducere pag. XLIV-XLV și în text, pag. 86—87: «Hora levato il campo sequitando l'arena oveno spiaza di mare maggiore dove havessimo gran fortuna et disagi, primo per non esser vi ni ville ni habitationi per spatio di due buone

giornate dal Castello di Varna in poi et di fin'all Danubio per 8 giornate, et piu, *si trova ne gente et luochi salvatichi*, privi d'acque dolci, dove n'havessimo gran disagio cher per porechi giorni non havessimo altra acqua che quella del mare, dove facevano dulle buse nella salbia apresso la riva del mare et di quella bevevano, et così ne havevano, ch'altra acqua non si poteva trovare.

Item *in questo diserto, il quale si chiama Abrozit* fossimo assaltati da quantità di cavalette grosse, incangiate, berettine et rosse che tanta quantità ne sequitava, che non è cosa che si potesse creder da chi non l'ha visto. Erano si gran nuvole di quelle locuste ch'oscuravano il sole. et quando si mettevano a terra rosegavano sin ale paviglioni, i sachi da biscotti le sesse da capo, non si poteva cucinare, che come erano dissoperte le pignatte erano piene di queste animali. Li cavalli non si poteva tenere ch'era forza di continuo tener le sachete al muso, et coverti tutti si all'orechie si che per queste stavano serrati nelli paviglioni et la notte cavalcamo.

Quando fossemo per una giornata appresso *un ramo del Danubio*, il campo fece tra il di et la notte due alloggiamenti, siche passato di poco mezzo giorno li levassimo a gionger all'equa dolce etiam per fuggir la furia delle cavalette. (pag. 155--156).

Il 3° Sangiacato si chiama Malgara overo Chiersaluch (Kurk-kilise?). huesto va per gran longhezza sopra il Mar-Maggiore et ha un gran stretto che *dura per due giornate et piu et si chiama deserto De Brozie* et avanti che s'entra nel deserto sopra il riva de Mar-Maggiore si trova una terra dito Varna, et sopra la Campagna arente, a detto luoco si trova gran quantità d'ossa, che già fu rotto da Turchi un essercito d'Ongari, poi si trova Malgara ch'è una città appresso un monte et passato detto monte s'entra nel sangiaccato di Siliistria.

4° «Sangiacato si è Silistria, il quale va fin al Danubio (et la citta di Silistria,) è murata sopra il Danubio lontan dal Mar-Maggiore 15 miglia, qui vi è il passo che passa il Danubio, et ha di *moltoe ville*. Questo sangiaccato tiene sopra il Danubio, miglia 60, fine Avedin.

Sotto questo sangiacato è *Licostomo et Moncastro*, et avanti che mi parto del Mar-Maggiore diro d'un altro sangiaccato».

Pentru felul cum se delimita regiunea Dobrogei să se vadă încă: *Giacomo di Pietro Luccari, copioso ristetto degli anuali di Rausa*, Venetia 1605 pag. 52, 53;

Hans Schiltbergers Reisbuch nach der Nürnberger Handschrift herausgegeben von D-r Valentin Langmantel. Tübingen 1885 pag. 52;

Laonicos Chalcocondylas (ed. Bonn) pag. 326.

[7]) *N. Iorga, Gesch. d. rum. Volkes* I pg. 369, II p. 11. Cf. *N. Iorga Studii și Documente cu privire la istoria Românilor* IX p. 76: «Li Tartari della Bassarabia, detti Bugeac, sono, del Piccolo-Nogai venúti ad abitare, da 100 anni, lì, per tenere in freno li Moldavi, li quali all'antiquoi solevano ribellare più volte contra la Porta».

[8]) *Acta Tomiciana* vol. II No. XCVI pg. 103, No. CXXVII pag. 129; vol. III pg. 112 (Anul 1512); vol. III No. MDXIV pap. 170 (Anul 1514): «Habet insuper Turcarum imperator Tartaros proprios ex praedicto *Taurica Chersoneso* acquisitos et in colonia nuncupata *Dobricza* ad Danubium trans Moldaviam seu Valachiam locatos, quorum tria circiter millia nulla accersiti mercede militant. Qui etiam una cum Turcis frequentius tam in Hungariam per

Danubium trajicentes quam in regnum Polonie et Mg. duc. Lithuanie clam et furtim excursiones faciunt per plana loca Moldaviae seu Valahie traiecto flumine Tyrass qui in multis locis vado transitur, terras illas accidentes».

Hurmuzachi-Densusianu vol. II partea 3-a No. CXLVI pag. 158. *Hurmuzachi* XI No. CCLIII pg. 151 (anul 1503 Februar 6, o scrisoare din Lemberg). *Ibidem* No. IV p. 578 (Iulie 25, anul 1555 ştiri din Constantinopol despre răscoala de lângă Dunăre a unui pretendent turc: «Consistit autem adhuc in eodem loco, Varnae scilicet, que *Turcis Dobrigzia* nuncupatur, apud Danubium, non longe a Bolbuchiehe (Oblucița?) lacu....»

[9]) *N. A. Constantinescu, Intinderea Raialelor* în Anuarul seminarului de geografie şi antropogeografie Anul 1911 pg. 47, 51.

N. Iorga, Acte şi Fragmente I pg. 189: «...aderant dobrucenses et bilohrodenses Tartari, *subditi Turcarum imperatoris*».

[10]) *Vicentio Makuscev: Monumenta historica Slavorum meridionalium..* vol. II pg. 243: «Questa Dobruccia per la marina è habitato da christiani, e vi so in essa queste terre: Charar, Maluch, Costanza, Mongalia, Irosto, Balcich e Varna et li cassali delli Christiani pur su la marina sono Orachovera, Cavarno, Corbir, Eiherena, Franga Novosello et Galatta, nessuna di queste terre è habitato da soli Turchi ne ancho da Christiani eccetto che in Balcich, dentro per questo paese in terra ferma e habitato da Turchi et vi sono le infrascritte terre: Zatuchio, Baba, Carassuni, Cassasui, Pastarghi e Provadia. In Sasancci et Babassi e habitano anco li Turchi nelle quale per ciascuna di esse vi è maggior numero di Christiani, che di Turche». *Ibidem* pg. 249.

Pentru identificarea localităţilor de mai sus să se vadă: *C. Jirecek, Einige Bemerkungen...* pag. 17, M. Drinov in *Periodicesko Spisanie* (Sreadito) 1884 An. VII p. 1—24; *Al. P. Arbore* în *Arhiva Dobrogei* An. I. p. 21—22. In privinţa localităţei *Charar*, credem că ar fi vorba de satul Caraorman «unde se varsă una din gurile Dunărei» şi pe care *Francois de Pavie, baron de Fourquevaux*, în descrierea călătoriei sale din 1585 îl enumără după Varna, Bengala (Mangalia) şi Constanţa. (N. Iorga, *Acte şi Fragmente cu privire la istoria Românilor* vol. I pag. 34 nota).

[11]) *Hurmuzachi* XI No. CCLIII pg. 151 (Lemberg 1583 Februarie 6), No. CXVI pg. 671 (Constantinopol 1584 Maiu 7), No. CLXII pg. 702 din Constantinopol 28 Oct. 1587: von den Cosaken aber komen abermalss gewisse Zeittungen dass sy fürnembs turkisch Castell Baba genandt in Gründt vihört ŭnd ausgebrendt, die Turken alle niedergehaust ŭnd das übrig alles sampt Weib ŭnd Kündt davon gefueret «—*Hurmuzachi.* III [1] (Aus Wien von 21 Iannuary Anno 1595): «Die Moldauer ŭnd Wallachen, thuen Ihenhalb der Thonaw dem Feindt grossen Schaden. Die Gegent *Dobrochian* und Markten verbrandt, die *Türggische Inwohner* nüdergehaut, das Viech wechk getriben, ŭnd das Landt gar bisz auf Drinopol verhängt».

Hurmuzachi IV² No. CLXXV pag. 211: «ma colui affirmo che quelle gente non erano *del Re di Tartaria* ma dell fratello del Re quali passati a Dobrizza al numero per quanto vien detto di 40 mille, vivevano di preda allo campagna....» (An. 1596).

Hurmuzachi XII No. DLVI pag. 365-366 (1598 Iunie 29) despre o pregătire războinică a Tătarilor din Dobrogea; No. DLXXI pag. 374 (Alba Iulia

1598 Iulie 14), știri despre mișcările Tatarilor din Dobrogea; No. DCXIII pag. 404 (Cașovia 1598 Octombrie 8); No. DXXXV pag. 352 (Gherghița 1598 Mai 21).

[12]) *Georgii Dousae* de itinere suo Constantinopolitano epistolă. Anno 1599 pag. 81-82 «Babam venimus, urbem, aliquantum ex ruderibus conjicere licebat, aliquando maximam: sed a Cosakis hodie misere diruta ac solo aequata iacet».

[13]) *Balthassaris Waltheri: Brevis et vera descriptio rerum* ....în *Tesauru de Monumente istorice* de *A. Papiu Ilarian* București 1862 tom. 1 pag. 38.

[14]) *Lazarus Soranzius, Ottomanus sive de rebus turcicis liber unus, in tres partes divisus,* 1600. Cap. XVII pag. 39: *De Acanzüs et Haiduchis. De provincia Dobruccia.*

«Qui Acanzii vocantur ut plurimum agricolae sunt, sed falluntur qui eos Haiduchis Hungarorum comparant, cum illi equites, hihipedites militare soleant. Nec recte eos a Iovio et aliis scriptoribus recentioribus voluntarios milites appelari puto; cum propter exemptiones ipsis concessas in bellum proficisci cogantur, sepique tamen Zingarorum vel Tartarorum more integras regiones depraedando pervagantur et devastant. In *Dobruccia* Bulgariae provincia ut plurimum ad Danubium desident et morantur.

Cap. XXXI pag. 79: Praeter eos quas modo enumeravimus Tartarorum gentes, alii quoque eiusdem nationis reperiuntur qui *Gibeli* vocantur, quorum ad plurimum sunt 2000 machaera, arcu, galea et lorica in bello utuntur, unde *Gibeli* id est, loricati dicuntur. In *Dobruccia* provincia ultro Danubium sita, habitant ad ruinas Muri, quae in Sogdiana regione ab urbe Silistria Constantiam usque, quae est ad Pontum Euxinum, pertingunt.

Hic murus ab Imperatoribus Graecis quondam aedificatus dicitur. Hosce Tartaros Turcae saepisime in bellum vocant ut aliis persuadeaut Tartaros Crimaeos sibi auxilio venisse. cf. *Glossarium mediae et infimae latinitatis,* conditum a Carolo Dufresne Domino du Cange. Parisiis 1840 tom. I pag. 38: *Acanzii.* Genus militiae Turcicae. Iovius tom. I liber 14: «In laevo Sinam Bassam eunuchum eum Asiatico equitatu constituit, antecedentibus Acanzis qui sunt voluntariae militiae equites, ex vario gentium genere, spe praedae, ad bellum acciti (Rursum): Hos Acanzes, hoc est Antecursores vocant, et plerumque centum millium equitum numerum implent; quod eis, ad spem praedae Tartari e Taurica et Getae ex Valachia gregatim misceantur».

[15]) *M. Drinov în Periodicesko Spisanie* (1884 VII) pag. 71.

[16]) *Hurmuzacki* XI No. XXV pag. 597 (Constantinopol 1577 Iunie 26 și 4 Iulie) ......*Constantinopoli et Dobrucze* omnes domus omniaque hospitia plena sunt mancipiorum..... Quare petit etiam rex meus Serenissimus ut, chiausio Suo Majestatis homino adiuncto Constantinopoli, in Sansiako Bellogradiensi et Silistriensi, nec non *Dobrucze* ubicumque et apud que (m) cumque ex subditi Suae Majestatis temporibus predictis ablatis inventi furent, citra moram restitui mandet.

Hurmuzachi IV² No. CCXXV pag. 256 (7 Octombrie 1601): «Di Moldavia sono capitate lettere, che ei predetti *Tartari dela Dobrizza* havevano trascosso la Valachia, e presse da cinque mille anime....; *Hurmuzachi* XII No. MCLXVI pag. 802 (Constantinopol 1600 Martie 24... «et con li *Turchi di Dobrizza.*

Hurmuzachi IV² No. CCXXV pag. 256 (7 Octombrie 1601); No. CCCXXX pag. 328 (25 Iulie 1611); «...*Tartari di Dobrigia*... al numero di 10 milia; No. CCCLI pag. 335 (16 Iunie 1612) — despre nişte Tatari — nu se spune de unde sunt — cari trec în număr de 8000, în Dobrogea; *Ibidem* XV partea II, No. MDCCCXXXVIII pag. 957 (Iaşi 1626 Sept. 27; *Ibidem* XII No. DDXX pag. 1054 (1600 Octombre).

N. Iorga, Studii şi Documente XX No. X (1604 Sept. 14) pag. 493-494; «Des Tatar-chans leiblicher-Sohn, sei mit vierczig Tausende Tartaren underhalb Giechisch-Wesenberg in die *Dobriza* angelagt. *Hurmuzachi* IV² No. CCCL pag. 334 (1612 Maiu 5) « ..Baba, Varna et Misevria luochi multi richi et abondanti *di gente per la maggior parte Mahumetana*».

N. Iorga, *Studii şi Documente* XX frag. CCCCII pag. 440 (1613 Iunie 19);

N. Iorga, *Studii şi Documente* IV pag. 116 «...alcunilochi et ville turchesche»; *Hurmuzachi* vol. I Supl. I No. CCLXX pag. 177 (Pera 1618 Aprilie 21) ...Dobressa qui est une province de deça le Danube habitée de Tartares».

N. Iorga: Studii şi documente IV pag. 117 «Bazargich terra che sede in mezzo di quella parte di Bulgaria che si chiama *Dobrucia*, ch'è tra il promontorio del monte Hemo et la foce del Danubio, *abitata tutta di Turchi et Tartari*».

[17]) *Ioseph von Hammer; Des osmanischen Reiches Staatsverfassung und Staatsverwaltung dargestellt aus den Quellen seiner Grundgesetze* Wien 1815 2 vol., vol. I pag. 288.

cf. *A. C. Barbier de Maynard: Dicţionnaire turc-francais,* Paris 1881-1886 vol. I pag. 47: «*ispendj* corrupt du pers. *pendjik* qui siginfie *quint.* On donnait ce nom à la part du cinquième, prelevé autrefois par les sultans ottomans sur les prisoniers de guerre. Ce fut Mourad I-er qui, pour la première fois, établit cette taxe au profit du, beit-ul-mal (trésor); chaque prissonier fut evalué à 120 aspres».

[18]) *Viaggio a Constantinopoli di Tommaso Alberti* publicato da Alberto Bachi della Lega, Bologne 1889 pag. 21 şi urmat. (după Buletin de l'institut p. l'étude de l'Europe sud-orientale An. II (1915) pag. 235).

[19]) *Hammer-Purgstall, Geschichte der Chane der Krim unter osmanischer Herrschaft* Wien 1856 pg. 112.

[20]) *I. von Hammer, Des osmanischen Reiches Staatsverfassung* vol. II pag. 455, vorbind despre izvoarele nouă ce trebuesc întrebuinţate ca să se înţeleagă mai bine istoria Turcilor adaugă: «...diess sind *die Reisen Ewlia Tschelebis*, eines gelehrten Türken ŭnd praktischen Geschäftsmannes, der, von stäter Reiselust getrieben, die weiten Länder des osmanischen Reiches von Sultan Murad des IV bis Mohammed des IV Regierung, vierzig Iahre lang in allen Richtungen ununterbrochen durchreiste, und in hoherm seine Reisebemerkungen und Tagebucher zusammeutrug. Sowohl wegen des ausserordentlichen Werthes und der Seltenheit dieses Werkes als wegen des mit dem unsirigen verwandten Inhaltes desselben durfte eine umständlichere Kunde als die schon irgendwo anders gegeben, von der Entdeckung ŭnd dem Inhalte der Reisen Ewlia's, hier willkommen sein.

Pag. 465 «Reise Ewlia's von Konstantinopol nach Rumili im Geleite des abgesetzen ŭnd zum Staathalter von Oczacow ernannten Grosswesirs Melek

Ahmed Pascha im Jahre (1060) 1650. Gross und Klein Tschekmedsche, Silivri Borgas, Aidos, Parawadi, Schumno, Hesargad, Rustschuk, Giurgowa, Sistow, Nigeboli, Silistra, Hadschi-Oghli basari, *Baltchik, Kawarna, Mankalia, Kustendsche, Kara-Chirman, Baba daghi mit Sprachproben der dobruzischen Tataren*».— Traducere română *in Arhiva Dobrogei* II, p. 134.

21) Pentru pepenii dobrogeni se mai poate aminti încă: *Extracte din cronica polonă lituană a lui Mateiu Strykowski* (1540—1580) în Columna lui Traian an. II (1871) pag. 110: «..Pepenii verzi, un fruct mare şi dulce şi apos se produce numai în Bulgaria şi în câmpia *Dobrogei*. I-am mâncat şi în Muntenia, dar aduşi de peste Dunăre».

22) *Narration of travels in Europe, Asia und Africa in the seventeeuth century by Erliya Efendi* translated from the turkisch by the Ritter *Ioseph von Hammer* London 1834. Traducerea românească în *Dobrogea jună* An. VIII No. 7, 8, 9, 10 şi 11 din 1912 şi *Arhiva Dobrogei*, II pap. 134.

23) *The Travels of Macarius Patriarch of Antioch writen by his attendaut archdeacon, Paul of Aleppo in Arabic*, translated by F. C. Belfour A. M. Oxon London MDCCCXXIX 2 vol., vol. I pag. 41—42:

«On ouf left were Romelia, Silistria, and Barja on which wehad now anded whereof all the inhabitants ore Moslem Tartars. For the Sultan Mahomet when the conquerend this province removed the christians from it and peoped it with these Tartares. Most of them are from Caramania and from our Contury. This he did to fortify the banks of the Danube againts their enemies the Christians; as it is frontier province, and the Coundary of Romelia which is opposite the Danube, and of Moldavia and Walachia. All their habitations are upon the banks of the Danube, and are built of word and reeds».

Ediţiunea *Cioran*, a lui Paul de Alep, (Bucureşti 1900) nu coprinde această parte.

24) *N. Iorga, Acte şi Fragmente* I pag. 93—94.

25) *Cornelio Magni: Quanto di più curioso* etc. Parme 1678 pap. 328 şi urm. şi 450 sgg. (după Bulletin de l'institut p. l'etude de l'Europe s-or. II. 10—12 pag. 236.

Iohan Christoph Wagner: Delineatio provinciarum Pannoniae et Imperii turcici in Oriente (Augsburg 1684):»... s'au găsit multe ruine antice dela Dunăre şi până la Tomi (Constanţa) pe cari le-au zidit împăraţii bizantini şi această parte de ţară se numeşte *Basarabia şi e locuită de Tătari ce se numesc Dobruces* şi de ei se servesc Turcii în expediţiile lor cele mai însemnate. Ei servesc cu puţină plată şi se mulţumesc după terminarea campaniei cu o haină şi cu ducaţi; dar prada pe care o fac le rămâne lor. Ce pagube a adus acest neam creştinătăţei, din nefericire e în proaspăta amintire a oricui. Oraşele lor sunt: Tighinea, Cetatea Albă, Ismail şi Chilia (§ 183—186 şi § 187 pag. 43). După *Arhiva Dobrogei* vol. II No. 1 (1919) pag. 85.

26) *D. Cantemir, Istoria Imperiului ottoman* pag. 309 nota 123:

«Dobrogea. Este o provincie situată dincoace de muntele Emu şi se întinde dealungul Dunărei dela Drăstor, în România până la gurile acestui fluviu. Toată ţara e numai un şes; o câmpie vastă, fără fluviuri, fără selbe; numai la extremitatea de aproape de Drîstor este o pădure pe care Turcii o numiau *Deli-Ormo* sau pădurea nebunilor.

Locuitorii ei sunt de origină Turci şi au venit aici din Asia, dar *astăzi se numesc Citaki* şi sunt renumiţi prin singulara lor ospitalitate».

Despre Citaci aminteşte şi *Engel, Geschichte der Bulgaren in Mösien* pag. cf. *M. Drinov* în *Periodicesko Spisanie* VII (1884) pag. 72.

[27]) *Voyuge* de *S-r A. dela La Motraye en Europe en Asiè et en Afrique* (à la Haye) 1727 2 vol. vol. II pag. 9, 14, 205.

[28]) *Jean Bell d'Antirmony, Voyage depuis St. Pétersbourg en Russie dans diverses contrées de l'Asie* III Paris 1766 în *Uricarul XXIV* pag. 231—232.

[29]) *Ioseph Boscovich, Voyage de Constantinople en Pologne* pag. 149, 151, 152, 158, 167.

[30]) Vezi hărţile: *Rizzi Zannoni* din 1774, *Kriegstheater oder Graenzkarte Oesterreiches, Russlands und der Turkei* din 1788, de asemenea harta lui *Bauer şi Schmid.*

[31]) *Ioseph Mikoscha, Reise eines Polen durch die Moldau nach der Turkei* (aus dem polnisch übersetzt von M. Samuel Gottlieb Linde) Leipzig 1793 pag. 23, 24, 28.

[32]) *E. Ritter, Briefe über Zustände und Begabenheiten in der Turkei aus den Jahren 1835 bis 1839.* Berlin 1841 pag. 163.

[33]) *Moltke, Campagnes des Russes dans la Turquie d'Europe en 1828 et 1829* pag. 36: «Cet état des choses existe surtout depuis que les Tartares de la Crimée, qui s'y étaient autre fois refugiés en ont été renvoyés par les Russes après la Campagne de 1828».

Populaţiunea în oraşe se menţinea la începutul veacului al XIX, căci în 1819 Silistra avea 5.000 locuitori, iar Babadagul 5—8.000, cari credem că erau în majoritate Turci sau Tătari.

cf. *I. M. Lichtenstein, Statistische Übersicht aller europäischen Staaten nach ihrem neuesten Zustände* Wien 1819.

Mutarea Tătarilor în Crimeia de către Ruşi, după războiul din 1828 mai cu seamă, făcea poate să se observe, din cauza lipsei lor în Dobrogea că «*arbitrar mai sunt socotiţi Turcii din Dobrogea ca Tătari*» deşi în 1844 se păstra încă termenul de *Dobrogea tătărească*, de oarece vorbindu-se de Hârşova cari avea 5.000 de locuitori şi de Babadag cu 7000 se adaugă pentru acesta din urmă «Babadag, *în Dobrogea tătărească* aproape de lacul Razem, face un mare comerţ şi ocupă o bună poziţiune militară».

Rudtorffer Fr. Militär-Geographie von Europa [zweite Auflage] Prag 1839 pag. 534; *Fuchereau* de *St. Denys, Histoire de l'Empire ottoman, depuis 1792 jusqu'en 1844* Paris 1844 pag. 55.

[34]) *I. Ionescu, Excursion agricole dans la plaine de la Dobrodja,* Constantinople 1850 pag. 82.

[35]) *Kanitz, la Bulgarie danubienne et le Balkan* pag. 48.

[36]) *D-r C. Allard, la Bulgaire Orientale* pag. 82—83; *Idem, Mission médicale dans la Tartarie de Dobroudscha* pag. 58 *şi la Bulgaire Orientale* pag. 8, 118;

K. F. Peters, Grundlinien zur Geographie und Geologie der Dobrudscha în Denk. der Kais.—König.— Akademie der Wiessenschaften Wien 1866 mit ...og. Karte.

[37]) *A. Ubicini et Pavet de Courteille, État présent de l'empire ottoman* Paris 1876 pag. 25.

[38]) *Le Jean, Ethnographie der europäischen Turkei* pag. 33.

[39]) *Ibidem. pag. 36.*

[40]) *K. F. Petrs Grundl. zur Geographie und Geologie der Dobrudscha* pag. 53 nota 1.

[41]) *Ibidem. pag. 53.*

[42]) *K. F. Peters Vorläufiger Bericht über eine geologische Untersuchung der Dobrudscha* pag. 8.

[43]) *K. F. Peters, Grundlinien...* pag. 53: In ersterem [d. i Dunavetz] sah ich Frauen noch mit Stolz ihre grossen silbernen Nasenringe tragen».

[43]) *K. F. Peters, Grundlinien...* pag. 54.

Cifrele referindu-se la elementul mahomedan, pe cari le dau diferiţi autori pentru intervalul 1850—1877, variază, uneori chiar simţitor delu unii la alţii:

Joanne Ad: Itinnéraire descriptif, historique et archéologique de l'Orient, Paris 1861 pag. 313: «Tartares de la Dobrudscha 8.000».

Poujade E: Chretiens et Turcs Paris 1859 III pag, 260;

C. Sax, Geographische-ethnographische Skizze von Bulgarien [Das Donau-Wilaejet] în Mittheilungen der k. k. geogr. Gesellschaft Wien Bd. XII, 1869:

Sangiacatul Tulcea avea 39.133 mahomedani faţă de 17.928 creştini şi sangiacatul de Varna 58.689 mahomedani şi 20.609 creştini.

[44]) *A. Ritter zur Helle von Samo, Die Völker des Osmanischen Reiches* [Beiträge für Förderung orientalischer Studien aus den Papieren des früheren Militär Attaché's der k. u. k. österrishisch-ungarischen Botschaft in Constantinopel] Wien Carl Gerold 1877 pag. 43.

[45]) *C. Jirecek, Geschichte der Bulgaren* Prag 1876 pag. 576: «Ihr Hauptgebiet [der Turken] ist die *sudliche Dobruza* von Razgrad und Sumen bis an's Meer;...

...«Tataren [über 50.000] haben sich im vorigen Jahrhundert in *der nordlichen Dobrudza*».

Ravenstein dă cifra de 184.000 mahomedani pentru toată Dobrogea.

[46]) Ziarul «*Timpul*» (Bucureşti An. III (1878) No. 193 din 2 Septembrie.

[47]) *Luca Ionescu, judeţul Tulcea. Dare de seamă prezentată consiliului judeţean.*

[48]) *A. Ubicini, la Dobroudja et le Delta du Danube* în Revue de Geographie 1879 pag. 246.

[49]) *Luca Ionescu, l. c.* pag. 25—29.

[50]) *Baron d'Hogguer, Renseignements sur Dobrodja* (son état actuel, ses ressources et son avenir) Febrier 1879, Bucarest 1879.

[51]) *Lorenz Diefenbach, Völkerkunde Osteuropas insbesondere der Haemushalbinsel und der unteren Donaugebiete* 2 vol. Darmstadt 1880. Vol. I. pag. 18: «Die Dobroudscha oder Dobrudscha (vgl. Kanitz in Ausland 1878 No. 40), ein ethnisch buntscheckiges Land hat seither mancherlei Wechsel erlitten. Wir kommen unter namentiich bei den Rumänen und den Bulgaren darauf zürück und bemerken hier nur statistich ethnische Angaben aus der «Darmst. Z. 1878 No. 78: 116.732. Bewohner, darunter *56.000 Mohamedaner,* 24.314 Rum 16 476 Bulgaren, 13.936 von verschiedenen Stämmen».

52) *Luca Ionescu* l. c. pag. 34—35.

53) *La Dobrogea roumaine* Bucarest 1919 pag. 14.

54) *Expunerea generală a situaţiunei jud. Constanţa.* Dare de seamă» făcută consiliului judeţean în ziua de 18 Ianuarie 1881, de către prefectul judeţului *Remus N. Opreanu*, tipărită în *Farul Constanţei* An. II No. 36—37 din 18 şi 25 Ianuarie 1881.

55) *C. Jirecek, Das Fürstentum Bulgarien* pag. 133.

56) *I. A. Nazarettean: Notiţe istorice, şi geografice asupra provinciei Dobrogea*, Tulcea 1882 pag. 27.

57) *Sc. Vârnav, Situaţiunea judeţului Constanţa* pe anul 1904.

58) *C. D. Pariano, Dobrogea şi Dobrogenii*, Constanţa 1905 pag. 4.

59) *I. G. Ghica, Expunerea situaţiunei jud. Constanţa* Bucureşti 1910 pag. 18.

60) *P. Sfetescu, Expunerea situaţiunei judeţului Tulcea.* Tulcea 1913 pag. 15.

61) *D-r St. Romansky, Carte ethnographique de la nouvele Dobroudja roumaine* [Extrait de la Revue de l'Academie des sciences bulgares» XI] Sofia 1915 pag. 15.

62) *Lubor Niederle, La race slave.* Statistique, démographie, antropologie Traduit de tchèque par Louis Leger. Paris 1911 pag. 192—194.

63) *La Dobrogea roumaine* pag. 93—94.

64) *S. Mehedinţi, Observări asupra Dobrogei* în Convorbiri Literare. Anul 1919 No. 1 pag. 79.

65) *C. Brătescu, Contributions à la question de la Dobrogea* în La Dobrogea roumaine pag. 87.

66) G. Popa — Lisseanu, *Cetăţi şi oraşe greco-române în noul teritoriu al Dobrogei*, Bucureşti 1914 pag. 16.

67) Pentru fixarea senzului toponimiei ne-am folosit de următoarele lucrări:

A. C. Barbier de Meynard: Dictionnaire turc-francais Paris, Ernest Leroux 2 vol. 1881—1886.

Fr. Miklosich, Die Türkischen Elemente in den sud-ost und ost europäischen Sprache [griechisch, albanesisch, rumänisch, bulgarisch, serbisch, kleinrussisch, polnisch], Wien 1884 pag, 13, 15 etc; *Fr. Miklosich, Die Turkischen Elementen....* Nachtrag zu den unter gleichen Titel in XXXIV und XXXV Bande der Denkschriften gedruckten Abhandlung Wien 1888; *Herman Vambery Die primitive Cultur des Turko-Tatarischen Volkes*, Leipzig 1879 pag. 177, 178 etc.

Herman Vambery, Das Turkenvolk in seinen ethnologischen und ethnographischen Beziehungen Leipzig F. A. Brockhaus 1885 pag. 193;

Ioseph von Hammer, des Osmanischen Reiches Staatsverfassung und Staatsverwaltung vol. II. pag. 137.

N. Iorga. Geschichte des Osmanichen Reiches vol. I. pag, 460,

